

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANGLISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE
VĚTNÝ PŘÍZVUK A SLOVOSLED V ČEŠTINĚ A ANGLIČTINĚ
SENTENCE STRESS AND WORD ORDER IN CZECH AND
ENGLISH

Vypracovala: Helena Čurdová

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Vladislav Smolka, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedené literatury.

V Českých Budějovicích dne

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu diplomové práce
PhDr. Vladislavu Smolkovi, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, pomoc
i připomínky.

Anotace

Předkládaná diplomová práce se zaměřuje na porovnání slovosledů a umístění větného přízvuku v češtině a angličtině. V první kapitole poukazuje na specifika a tendence řazení větných členů, které se v české a anglické větě projevují. Práce se v teoretické části soustřeďuje na problém, který vzhledem ke slovosledu hraje velmi důležitou roli. Tímto problémem je aktuální větné členění a jeho hlavní faktory, které v obou jazycích působí, byť v odlišné míře. Jednotlivé kapitoly přinášejí popis těchto faktorů a snaží se najít příčinu v rozdílném řazení větných členů. Jedna z kapitol je věnována slovosledu subjektivnímu, který se jak v češtině, tak v angličtině projevuje odlišným způsobem. Praktická část je založena na srovnávací analýze beletristického, publicistického a odborného textu.

Cílem diplomové práce je přispět k porozumění odlišností mezi českým a anglickým slovosledem a předložit konkrétní příklady, které mohou českým rodilým mluvčím v překladu anglických textů pomoci.

Abstract

The aim of the submitted diploma thesis is to compare the word order and the stress placement in Czech and English language. In the first chapter this diploma thesis deals with word order specifications and trends of word ordering in both languages. In the theoretic part the thesis focuses on a closely related issue, the functional sentence perspective, whose main factors operates in both languages, but to a different extent. The separate chapters are concerned with these factors of functional sentence perspective and try to find the causes of different word ordering. One of the chapters describes the subjective word ordering and special syntactic constructions available in English. The practical part is based on a comparative analysis of a fictional, journalistic and scientific text.

This diploma thesis should contribute to understanding of differences of Czech and English word order and present some particular cases that can be helpful for Czech native speakers when translating into (from) English.

OBSAH

Úvod	1
1 Slovosled v češtině a angličtině	3
2 Aktuální větné členění	6
3 Výpovědní dynamičnost	9
3.1 Věta jako distribuční pole výpovědní dynamičnosti	11
4 Slovosled jako prostředek AVČ v angličtině	13
5 Faktory aktuálního větného členění	15
5.1 Faktor lineární	15
5.1.1 Lineární faktor v češtině a angličtině	16
5.2 Faktor kontextový	18
5.3 Faktor sémantický	22
6 Sémantická charakteristika větných členů podle Firbase	28
6.1 Sloveso	28
6.2 Kontextově nezávislý předmět	28
6.3 Kontextově nezávislý doplněk podmětu a předmětu	29
6.4 Kontextově nezávislé příslovečné určení	29
6.5 Kontextově nezávislý podmět	31
7 Odchytky od aktuálního větného členění v češtině	32
8 Téma výpovědi	34
9 Réma výpovědi a jeho pozice	36
10 Subjektivní pořad v češtině a angličtině	40
10.1 Subjektivní pořad v češtině	40
10.2 Subjektivní pořad v angličtině	42
11 Anglický beletristický text	45
12 Český beletristický text	48

13 Rozbor beletristického textu	51
14 Anglický publicistický text	56
15 Český publicistický text	59
16 Rozbor publicistického textu	62
17 Anglický odborný text	65
18 Český odborný text	68
19 Rozbor odborného textu	71
Závěr	75
Shrnutí	77
Summary	78
Seznam použité literatury	79

Úvod

Problematikou větného přízvuku a porovnáním slovosledů v různých jazycích se zabývají mnohé studie. Hovoříme-li o srovnání češtiny a angličtiny, měli bychom vyzdvihnout studie a odborné analýzy jazykovědců Pražského lingvistického kroužku, pro které se tyto dva jazyky staly předmětem zkoumání.

Principy, podle kterých se v češtině a angličtině řazení větných členů řídí, jsou velice obtížnou problematikou. Na školách a v praxi se však v porovnání s gramatikou a slovní zásobou tomuto problému věnuje stále malá pozornost a je zatlačován do pozadí. Přitom je to právě slovosled a větný přízvuk, který v jazyce dokáže změnit celkový význam věty a přinést recipientovi informaci v odlišné podobě. V praxi se velmi často setkáváme se studenty angličtiny, kteří jsou ovlivněni stavbou anglické věty a při překladu mechanicky tuto stavbu aplikují i na větu českou. Výjimkou nejsou ani případy opačné, kdy studenti nerespektují jednotlivé pozice větných členů v angličtině a pod vlivem češtiny dochází k nesprávným překladům české věty. Hlavní příčinou je, že čeští rodilí mluvčí pod vlivem mateřského jazyka a zcela intuitivně odlišně za sebou řadí větné členy, jejichž pozice však neodpovídá jeho komunikačnímu záměru a výpověď může nabýt zcela jiného smyslu. Důvodem těchto odlišných interpretací je fakt, že rozložení výpovědní dynamičnosti v češtině je u objektivního slovosledu u většiny případů lineární, zatímco v anglické výpovědi se linearitě do cesty staví pravidlo gramatické. V češtině tedy intonační jádro připadá za normálních okolností na prvek koncový, zatímco v angličtině se může vyskytovat kdekoli ve větě (i když většinou hovoříme o post-verbální části). Češtinu a angličtinu v oblasti slovosledu ovlivňují podobné principy, jež však mají rozdílnou hierarchii. Důvodů, proč je angličtina ve srovnání s češtinou v oblasti slovosledu odlišná, existuje mnoho, a jistě by jejich počet přesáhl rozsah diplomové práce. Cílem této práce bude zdůvodnit, proč jsou v některých případech větné členy anglické věty řazeny jiným způsobem než ve větě české. Další otázkou bude také to, jak při překladu anglické věty do češtiny správně určit pozice větných členů, aby byl v české větě vystihnout stejný komunikační záměr jako ve větě anglické.

Předkládaná diplomová práce je koncipována do dvou částí. V části teoretické se na základě studia odborné literatury pokusí objasnit rozdíly vyplývající z typologické odlišnosti obou jazyků. Dále se bude zabývat aktuálním větným členěním (funkční větnou

perspektivou), jejíž teorie velkou měrou přispěla ke studiu anglického a českého slovosledu. Prostředky pro vyjádření aktuálního větného členění jsou totiž v češtině v porovnání s angličtinou odlišné, jejich srovnání přinese jistě důležité poznatky v souvislosti s rozdílným slovosledem. S teorií aktuálního větného členění velice úzce souvisí také faktory, které na větný pořad obou jazyků působí. Co se týče aktuálního větného členění a jeho faktorů, zde bude práce vycházet hlavně ze studie Jana Firbase, který je právem považován za průkopníka v oblasti této problematiky. Přínosem pro tuto diplomovou práci budou jistě také dodatky k aktuálnímu větnému členění podle Evy Hajičové a kolektivu autorů, kteří jednu kapitolu své publikace věnovali srovnání aktuálního větného členění v češtině a angličtině.

Ve druhé části, která bude částí praktickou, budou použity anglické texty beletristické, publicistické a odborné povahy a jejich paralelní české překladové texty. Na těchto textech se práce na základě komparativní metody pokusí u nejvhodnějších příkladů vysledovat rozdíly, které se mezi oběma slovosledy vyskytují. Tyto rozdíly budou podle teoretické části zdůvodněny. Nebude se však zabývat pouze rozdílnými příklady, ale v některých vybraných případech se pokusí objasnit, proč se oba jazyky v aktuálním větném členění shodují. Metoda komparace, která bude v této práci použita, je (podle mého názoru) přínosná nejen v oblasti lingvistiky, nýbrž také při výuce angličtiny, kdy je nutno studentům rozdíly v řazení větných členů objasnit.

Předkládaná diplomová práce nemá být vyčerpávajícím přehledem rozdílů vyplývajících ze slovosledů, nýbrž stručným shrnutím nejzávažnějších pravidel při tvorbě anglické a české věty. Cílem této práce je ukázat rozdíl mezi slovosledem českého jazyka, který spadá do skupiny jazyků syntaktických, a slovosledem angličtiny, která zastupuje jazyky analytické.

1 Slovosled v češtině a angličtině

V této kapitole považuji za vhodné podat stručnou charakteristiku slovosledu jak v češtině, tak angličtině, která je k pochopení celé problematiky nezbytná.

Slovosled a pravidla řazení větných členů ve větě nejsou ve všech jazycích shodná. Jazyky, které jsou v tomto směru zcela odlišné, jsou právě čeština a angličtina. Slovosled se v anglické a české větě řídí principy, které jsou (jak již bylo naznačeno v úvodu), hierarchicky odlišně uspořádány. Tento rozdíl spočívá v odlišnosti jazyků z hlediska typologické klasifikace. Zatímco v češtině, která zastupuje jazyky flektivní, jsou gramatické funkce vyjadřovány pomocí flexe a jednotlivé větné členy nemusí být řazeny v pevně daném pořadí. V angličtině je situace zcela rozdílná. Jelikož čeština disponuje bohatou soustavou koncovek, je zde možný relativně pohyblivý pořádek slov ve větě. V angličtině však vztahy mezi větnými členy nelze koncovkami vyjadřovat, tudíž je nutno tyto vztahy vyjádřit prostřednictvím pevně daného a ustáleného slovosledu. Angličtina jako jazyk ze skupiny analytické na rozdíl od češtiny nevyužívá skloňování a časování. K vyjádření gramatických funkcí je v angličtině užito právě slovosledu.

Definice slovosledu je v různých publikacích uvedena odlišně. Dušková například uvádí, že „slovosled je polyfunkční jazykový prostředek uplatňující se na několika rovinách. Míra jeho uplatnění na různých rovinách je v různých jazycích různá podle toho, jakou má příslušný jazyk gramatickou stavbu. V důsledku toho se v různých jazycích též liší základní funkce slovosledu.“¹

Jak již bylo zmíněno výše, čeština jako jazyk flektivní se na poli slovosledu řídí jinou hierarchií pravidel. Český slovosled se často označuje jako volný, což však může být někdy zavádějící. Pořadí větných členů v české větě nelze libovolně měnit. Obvykle se sice označuje jako proměnlivé, ale nelze říci, že jej lze používat libovolně. V souvislosti s volností slovosledu je čeština schopna z jedné věty/výpovědi „vytvářet velké množství variant.“² Tak například výpověď³ typu *Jahody se prodávají v plechovce*, lze obměnit na *V plechovce se prodávají jahody*, ale i *Jahody se v plechovce prodávají*, nebo *V plechovce se jahody prodávají*. Čtyři varianty, které jsme si zde uvedli, nemůžeme však vždy

¹ Dušková, L.: Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny. Praha, Academia 1994, s. 518

² Uhlířová, L.: Knížka o slovosledu. Praha, Academia 1987, s. 9

³ Z hlediska aktuálního větného členění a výpovědní dynamičnosti zde hovoříme o výpovědi.

vzájemně zaměnit. Záleží hlavně na kontextu, který jednu z těchto variant bude vyžadovat, tzn., že každá tato výpověď je závislá na různé komunikační situaci, za které vzniká Proto se odlišuje jejich aktuální větné členění neboli funkční větná perspektiva. O aktuálním členění větném pojednává v následující kapitola.

Podle České mluvnice „řadění slov ve větě není v češtině nahodilé, nýbrž je určováno jistými pravidly. Na pořádek slov působí různí činitelé, je to především výstavba významová, zčásti stavba mluvnická a stránka zvuková.“⁴ Marie Čechová ještě doplňuje, že „slovosled v české větě je funkční a slouží k plynulému významovému zapojení věty do kontextu, významovému odstupňování obsahu věty podle komunikačního záměru mluvčího, k vyjádření významové a gramatické sounáležitosti částí věty, k zvukově plynulému a rytmitizovanému projevu.“⁵ Je možno říci, že český slovosled je velmi pružný. Abychom byli schopni větu zapojit do kontextu, musíme určit správné pořadí větných členů ve větě. Z toho však nevyplývá, že by zde neexistoval žádný základní slovosled. Čechová například uvádí, že v češtině lze v bezpříznakových dvojčlenných větách najít dva základní vzorce, podle kterých se slovosled odvozuje. Prvním ze vzorců je *VFexist – NI* (verbum finitum – podstatné jméno v prvním pádě), druhým je *NI – VF – O* (podstatné jméno v prvním pádě – verbum finitum – předmět). Prvnímu vzorci by odpovídala například věta *Nastalo léto*, vzorci druhému *Matka vaří oběd*. Při aktuální komunikační situaci mohou být tyto vzorce různě pozměněny.

V angličtině je situace jiná. Angličtina bývá obvykle popisována jako jazyk s pevným slovosledem. Hlavním důvodem je to, že z hlediska rovin, o kterých hovoří Dušková, operuje anglický slovosled primárně na rovině gramatické. Větný člen v anglické větě zaujímá určité postavení, které zároveň určuje jeho syntaktickou funkci. Děje se tak z toho důvodu, že „syntaktické funkce substantiv, adjektiv a veliké většiny zájmen nejsou indikovány distinktivním morfologickým tvarem.“⁶

Při tvoření věty se český rodilý mluvčí řídí převážně pravidlem aktuálního větného členění (viz kapitola 2), které lze v češtině považovat za hlavní slovosledný princip. Toto aktuální větné členění užívá většinou intuitivně. V angličtině se však slovosled na poli aktuálního větného členění neuplatňuje v takové míře. Existují nicméně případy, kdy slovosled jako

⁴ Havránek, B.: Česká mluvnice. Praha, SPN 1988, s. 349

⁵ Čechová, M.: Čeština – řeč a jazyk. Praha, ISV 2000, s. 320

⁶ Dušková, L.: Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny. Praha, Academia 1994, s. 518

prostředek aktuálního větného členění hraje významnou roli. Tyto případy budou popsány v kapitole 4.

Anglický rodilý mluvčí je nucen spoléhat se na zásadu gramatickou, jelikož tuto zásadu vyžaduje stavba jazyka. V anglické větě lze za pevnou pozici považovat pozici podmětu, slovesa a předmětu. V oznamovacích větách se tyto větné členy pravidelně vyskytují v pořadí SVO (Subject – Verb – Object). Pokud by došlo k záměně podmětu s předmětem, změnil by se význam věty, jelikož podmět a předmět jsou větné členy, které nejsou rozlišené tvarově. Jako příklad, který ilustruje toto pevně dané pořadí a zároveň syntaktickou funkci, uvádím větu *My sister saw your brother* - *Má sestra viděla tvého bratra*. Jestliže by si podmět a předmět v této větě vyměnily pozice, nabyla by věta zcela opačného významu. V češtině však k takovéto obměně dojít může, lze tedy říci *Tvého bratra viděla má sestra*, jelikož systém koncovek syntaktickou funkci větného členu naznačuje.

2 Aktuální větné členění

Aktuální členění větné přineslo do oblasti lingvistiky nové poznatky, které se staly pro mnohé jazykovědce předmětem zkoumání. Pro aktuální větné členění, jehož název je nám znám z české terminologie, se někdy také užívá označení funkční větná perspektiva⁷ (z angličtiny *functional sentence perspective*). Kolem termínu funkční větná perspektiva je soustředěna skupina jazykovědců v čele s Janem Firbasem.⁸ Za průkopníka v oblasti studia slovosledu lze považovat H.Weila, který svou monografií z roku 1844 pod názvem *De l'ordre des mots dans les langues anciennes comparées aux langues modernes*,⁹ přinesl komparativistické zkoumání slovosledů v různých jazycích. V tomto díle se zaměřil hlavně na porovnání jazyků se slovosledem volným s jazyky západoevropskými (předně se pak soustředil na francouzštinu). Funkční větnou perspektivou tedy rozumíme aktuální členění věty, přesněji řečeno výpovědi, protože ke členění věty dochází v aktuálním okamžiku sdělení.

Synchronní porovnání češtiny s angličtinou v souvislosti s problematikou aktuálního větného členění sahá již k Vilému Mathesiovi,¹⁰ který se soustavně zabýval jeho různými jevy a prostředky pro vyjádření. Klíčovou roli ve studii a podrobném rozvedení funkční větné perspektivy sehrál Firbas, který v učení na Viléma Mathesia navazoval. Byl to právě Mathesius, který uvedl do praxe funkční analýzu věty a nové chápání věty jako dynamického jevu, ve kterém dochází v okamžiku promluvy k vnitřnímu rozvoji. Již v roce 1911 si všiml, že větu je možno členit na téma (anglicky *topic*) a réma (anglicky *focus*) a formuloval základní principy teorie, která byla později označena právě jako funkční větná perspektiva.

Mathesius se, jak již bylo řečeno, věnoval prostředkům vyjádření aktuálního větného členění, které v obou jazycích porovnával a došel z hlediska lingvistiky k velmi důležitým

⁷ Funkční větná perspektiva je v angličtině jinými autory nazývána také jako *theme-rheme structure*, *topic-focus articulation* nebo *topic-comment structure*.

⁸ Jan Firbas (1921-2000) byl přední český jazykovědec a anglista, členem Pražského lingvistického kroužku. Působil na katedře anglistiky a amerikanistiky Masarykovy univerzity v Brně.

⁹ Dílo bylo v roce 1878 publikováno v angličtině pod názvem *The order of words in the ancient languages compared with that of the modern languages*.

¹⁰ Vilém Mathesius (182-1945) byl přední český jazykovědec a zároveň představitel Pražského lingvistického kroužku. Roku 1912 se stal prvním profesorem anglistiky na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze. Trpěl oční chorobou a onemocněním páteře.

závěrům. Jedním z těchto závěrů je například fakt, že aktuální větné členění je hlavním principem, podle kterého je možné stanovit slovosled v české větě. Podle Mathesia představuje téma věty východisko výpovědi (*the point of departure*), neboli to, o čem se hovoří, zatímco réma věty jádro výpovědi (*the core of the message*), jinými slovy to, co je řečeno o tématu. O tématu a rématu blíže pojednávají kapitoly 8 a 9. Slovosled, který respektuje pořadí východisko – jádro, je slovosled objektivní, jinak řečeno neemotivní a bezpříznakový, zatímco příznakový a emotivní slovosled je charakterizován pořadím obráceným.

Při porovnání anglického a českého slovosledu můžeme říci, že „*English seems to be little susceptible to the theme-rheme articulation than Czech because of its relatively fixed word order*,”¹¹ jinak řečeno je angličtina na rozdíl od češtiny méně citlivá k aktuálnímu větnému členění, jelikož při uspořádání větných členů dává přednost principu gramatickému před principem aktuálního větného členění.

Shrneme-li všechny tyto poznatky, můžeme říci, že teorie funkční větné perspektivy přistupuje k jazyku způsobem, který je od teorií předchozích odlišný. Důraz je zde kladen na funkční přístup, který vyzdvihuje roli komunikace. Funkční větná perspektiva nazírá na větu jako na jev dynamický, ve kterém dochází k vnitřnímu rozvoji, který je zakončen dosažením komunikačního záměru pisatele nebo mluvčího. Z tohoto důvodu nazýváme větu výpovědi a větné členy jejími složkami. V jazyce ke sdělování dochází postupně, za přítomnosti jednotlivých složek. Tyto složky nejsou však z hlediska komunikačního záměru nositeli stejné informační zátěže. Na rozdíl od členění na podmět a přísudek, který patří do syntakticko-sémantického členění, se tato teorie zaměřuje na členění podle aktuální situace v době napsání či proslovení na východisko výpovědi a jádro výpovědi. Slovosled má k aktuálnímu větnému členění velice úzký vztah, neboť právě za pomoci slovosledu se aktuální větné členění může realizovat.

Hlavní myšlenka této teorie, jak bylo již výše řečeno, leží ve funkčním přístupu. Podle tohoto přístupu je každá složka výpovědi, která je nositelem významu, také nositelem *relativních stupňů výpovědní dynamičnosti* (o výpovědní dynamičnosti, jejích nositelích a relativních stupních pojednává následující kapitola). V teorii funkční větné perspektivy byly stanoveny faktory, které se mezi sebou vzájemně ovlivňují. Těmito faktory jsou podle

¹¹ Adam, M.: A handbook of functional sentence perspective. Brno, Masarykova univerzita 2007, s.16

Firbase a) *linearita*, b) *kontext*, c) *sémantika*. V mluveném jazyce je přidružen ještě faktor čtvrtý, kterým je intonace.¹² Jak již bylo řečeno, tyto faktory nepůsobí odděleně, nýbrž dochází k jejich souhře. Faktory funkční větné perspektivy můžeme nalézt ve všech jazycích s tím rozdílem, že ne v každém jazyce je jejich projev stejný. V jazycích se každý uvedený faktor může uplatňovat různou měrou a mít tak na slovosled daného jazyka odlišný vliv. Tyto rozdíly jsou velmi důležité a přínosné v oblasti srovnávání jazyků. Pokud budeme hovořit o hierarchickém uspořádání, musíme brát v potaz fakt, že tyto faktory nestojí na stejné hierarchické úrovni. V psaném textu je na nejnížší úrovni postavena linearita, která může být ovlivňována faktorem kontextovým, tzn., zda je složka výpovědi kontextově zapojena či nikoliv. O konečné podobě řazení jednotlivých složek výpovědi pak rozhoduje sémantika. V mluveném jazyce je nejvyšší úroveň hierarchického řazení obsazena intonací. O jednotlivých faktorech funkční větné perspektivy se podrobněji zabývám v dalších kapitolách.

¹² Poněvadž se tato práce zabývá pouze texty psanými, nebudeme zde o intonaci hovořit.

3 Výpovědní dynamičnost

Komunikaci lze chápat jako proces, který probíhá v čase. Představíme-li si časovou osu, tento proces se po této ose „posunuje směrem kupředu,“ tedy směrem, který je zakončen dosažením výpovědního záměru pisatele nebo mluvčího. K tomuto posunu však dochází za působení faktorů aktuálního větného členění. Na větu můžeme tedy z tohoto hlediska nazírat jako na dynamický jev, který jsme si v kapitole 2 pojmenovali výpovědí. V souvislosti s výpovědí pak hovoříme o její výpovědní dynamičnosti, která je předmětem této kapitoly.

Pisatel nebo mluvčí v okamžiku promluvy sleduje určitý komunikační záměr, kterému přikládá největší důležitost. Každá výpověď tedy svým obsahem směřuje k určitému komunikačnímu cíli, kterého si pisatel nebo mluvčí v okamžiku promluvy přeje dosáhnout. Jestliže má být ve výpovědi tohoto komunikačního cíle dosaženo, musí logicky uvnitř výpovědi docházet k jeho postupnému rozvoji. Výpovědní dynamičnost lze chápat jako „hnací“ sílu, kterou v okamžiku promluvy jednotlivé složky výpovědi přispívají k rozvoji sdělení, jehož cílem je dosažení výše zmíněného komunikačního cíle nebo záměru pisatele nebo mluvčího.

Ne všechny prvky výpovědi mají z tohoto hlediska stejné informační zatížení neboli „sdělnou hodnotu.“¹³ Některé vykazují větší, jiné menší stupně dynamičnosti. Jinými slovy se složky výpovědi uvnitř procesu odlišují stupněm své důležitosti. Složka výpovědi, která komunikační záměr završuje, přispívá k rozvoji sdělení největší měrou, tudíž je složkou nejvíce dynamickou. Podle teorie Čechové *„jednotlivé složky výpovědi přispívají k rozvíjení a obohacování obsahu různou měrou, jejich komunikační dynamismus je různý. Obvykle výpovědní dynamismus stoupá od začátku výpovědi ke konci, z čehož plyne, že na začátku věty mají stát slova nejméně sdělně závažná a postupně se řadí výrazy sdělně závažnější, na konec věty se obvykle kladou slova pro obsah věty nejdůležitější.“*¹⁴ Firbas rozlišuje složky, které vyjadřují informaci z kontextu vyveditelnou (*retrievable information*), a naopak informaci, která z kontextu vyveditelná není (*irretrievable information*). O vyveditelnosti a nevyveditelnosti složek blíže podkapitola 5.2.

Výpovědní dynamičnost se poměřuje relativními stupni, kteří jsou jejími nositeli. Stupeň výpovědní dynamičnosti definuje Firbas jako *„the relative extent to which the*

¹³ Uhlířová, L.: Knížka o slovosledu. Praha, Academia 1987, s. 10

¹⁴ Čechová, M.: Čeština – řeč a jazyk. Praha, ISV 2000. s. 320

*element contributes towards the development of the communication.*¹⁵ Podle Firbasova názoru může být tímto nositelem lingvistický prvek, který je zprostředkovatelem významu, a proto se může rozvoje uvnitř výpovědi účastnit. Pojem lingvistický prvek je nutno chápat v širším slova smyslu, jelikož nositelem relativního stupně se může stát věta, polovětná vazba, slovo, morfém i submorfém. O stupních výpovědní dynamičnosti hovoříme jako o relativních v tom smyslu, že jsou určovány v souvislosti s ostatními prvky výpovědi a s jejich sdělnou závažností. Stupně výpovědní dynamičnosti jsou ovlivňovány faktory funkční větné perspektivy. Pro úplnost jsou těmito faktory v psaném jazyce linearita, sémantika a kontext. Tyto faktory se vzájemným ovlivňováním a souhrou podílejí na přiřazení relativních stupňů mezi jejich nositele, tzn., že v okamžiku promluvy je jejich vzájemné působení pro stanovení těchto relativních stupňů rozhodující.

Teorie výpovědní dynamičnosti, která byla v roce 1964 představena Firbasem, je v pojetí tohoto jazykovědce *„an inherent quality of communication and manifests itself in constant development towards the attainment of a communicative goal.”*¹⁶ V českém překladu můžeme výpovědní dynamičnost definovat jako *vnitřní kvalitu komunikace, která se projevuje neustálým rozvojem směrem k dosažení výpovědního záměru.*

¹⁵ Adam, M.: A handbook of functional sentence perspective. Brno, Masarykova univerzita 2007, s.19

¹⁶ Firbas, J.: Functional sentence perspective in written and spoken communication. Cambridge, Cambridge University Press 1992, s. 7

3.1 Věta jako distribuční pole výpovědní dynamičnosti

Ve Firbasově pojetí je funční větná perspektiva realizována během procesu, který se skládá ze dvou částí. Zjednodušeně řečeno jsou v první části myšlenky pisatele nebo mluvčího, které odrážejí konkrétní nebo abstraktní extralingvistickou realitu, uvedeny v existenci pojmenováním jednotek, které se poté v druhé části procesu kombinují a vytvářejí větu. První část procesu spočívá ve výběru jednotek, které mají být pojmenovány, druhá část naopak v syntaktickém uspořádání těchto jednotek. Firbas tedy větu chápe jako pole vztahů syntaktických a též sémantických, v mluveném jazyce jsou tyto dvě pole doplněna o pole vztahů prozodických. Funkční větná perspektiva se tedy nespojuje s větou jako pevně daným výsledkem, „*it is not imposed on a sentence already existing as a finished product.*“¹⁷

Mezi jazykovědci dochází k odlišné definici věty. Firbas se ztotožňuje s Trostovým pojetím věty jako polem syntaktických vztahů a doplňuje, že v tomto poli také dochází k rozložení stupňů výpovědní dynamičnosti, jež směřují větu směrem k prvku nesoucímu nejvyšší stupeň dynamičnosti. Větu charakterizuje jako „*distributional field of communicative dynamism*“,“¹⁸ do češtiny přeloženo *distribuční pole výpovědní dynamičnosti*. Zároveň dodává, že „*a sentence, a clause, a semiclause and even a nominal phrase serve as distributional fields of communicative dynamism in the act of communication, and their syntactic constituents (e.g., subject, predicative verb, object,...) serve as communicative units.*“¹⁹ Distribučním pole může tudíž být věta, polovětná vazba a nominální skupina, jejichž syntaktické prvky slouží jako komunikační jednotky, kterými mohou být celé věty nebo například jmenné fráze. Tato problematika dělení na komunikační jednotky je poměrně složitá, pro úplnost uvádím výpověď, kterou pro vysvětlení Firbas použil. Výpověď *Peter decided to learn foreign languages*²⁰ je tudíž distribučním polem a podmět *Peter*, sloveso *decided* a předmět *to learn foreign languages* jsou komunikačními jednotkami. Firbas však jde ve svém členění dále a základní distribuční pole dělí na *distribuční podpole*. Pokud je tedy komunikační jednotka tvořena dalšími komunikačními jednotkami, hovoříme o distribučním podpoli. Takovým případem

¹⁷ Firbas, J.: Functional sentence perspective in written and spoken communication. Cambridge, Cambridge University Press 1992, s. 15

¹⁸ Ibid., s. 15

¹⁹ Ibid., s. 17

²⁰ Ibid., s. 17

je výše zmíněná komunikační jednotka *to learn foreign languages*, kterou lze dále členit na *to learn* a předmět *foreign languages*. Nominální skupina *foreign languages* však představuje také podpole, jehož komunikačními jednotkami jsou *languages* a atribut *foreign*. Nachází-li se samostatná komunikační jednotka uvnitř distribučního podpole, představuje *distribuční pole třetího řádu (a distributional field of third rank)*.²¹

Pokud hovoříme o funkční větné perspektivě, směřuje každé distribuční pole ke komunikační jednotce, která je nositelkou nejvyššího relativního stupně, jinými slovy každé distribuční pole má svou funkční perspektivu.

Shrneme-li tedy teorii věty jako distribučního pole, jak ji chápe Firbas, můžeme říci, že věta je polem vztahů syntaktických a sémantických. V mluveném jazyce tyto pole doplňuje pole vztahů prozodických. Při aktuálním použití věty a podle výsledků vzájemného působení faktorů funkční větné perspektivy vytvářejí tato pole „prostředí“ k tomu, aby byly nositelům výpovědní dynamičnosti přiřazeny relativní stupně. Podle záměru pisatele nebo mluvčího jsou pak ve srovnání s ostatními někteří nositelé relativních stupňů dynamičtější, jsou tedy nositeli větší informační zátěže. Podle této sdělné závažnosti se ve Firbasově terminologii značí jako tématické, tranzitní nebo rématické komunikační jednotky.²²

²¹ Firbas, J.: *Functional sentence perspective in written and spoken communication*. Cambridge, Cambridge University Press 1992, s.17

²² Pro zjednodušení bude tato práce vycházet z tzv. *tripartitního* dělení, které v teorii aktuálního větného členění rozlišuje složky tématické, tranzitní a rématické. Výpověď bude rozdělovat podle Firbase na *tématickou a netématickou sféru*, přičemž složky tranzitní a rématické bude zahrnovat do sféry netématické. Chceme se zde vyhnout tzv. *pluripartitnímu členění*, které v této souvislosti rozeznává ještě složky jemnější. Pro účely této práce je tripartitní dělení postačující.

4 Slovosled jako prostředek aktuálního členění v angličtině

Jak již bylo uvedeno v první kapitole, v češtině považujeme aktuální větné členění za primární slovosledný princip. V tomto jazyce je možno spatřovat velmi silnou tendenci řadit větné členy podle vzrůstajících stupňů výpovědní dynamičnosti. V angličtině se tento jev projevuje v menší míře, poněvadž je tento jazyk ovlivněn svou gramatickou stavbou. Slovosled je tedy v angličtině vázán na gramatická pravidla, která často kladou překážku větné linearitě. Nicméně i v angličtině je možné nalézt případy, ve kterých je to právě slovosled, jenž se stává prostředkem aktuálního větného členění. Dušková v tomto smyslu hovoří o různých typech příslovečného určení, o postavení předmětů u ditranzitivních sloves a o slovesech s proměnnou vazbou. Popišme si stručně tyto jednotlivé případy.

Jestliže Dušková zmiňuje příslovečná určení, pak se hlavně jedná o příslovečná určení způsobu, jejichž pozice ve výpovědi je s relativním stupněm výpovědní dynamičnosti shodná. Je to patrné např. ve výpovědích typu *I washed the floor thoroughly, I thoroughly washed the floor*. V prvně jmenované výpovědi se příslovečné určení vyskytuje ve finální pozici, je tedy nutno jej považovat za nositele nejvyššího relativního stupně výpovědní dynamičnosti. Do češtiny bychom tedy první výpověď museli přeložit jako *Umyla jsem podlahu důkladně*. Druhá výpověď však do finální pozice staví složku výpovědi *the floor*, příslovečné určení ustupuje do pozadí, tudíž již nositelem nejvyššího relativního stupně není. Tuto výpověď bychom tedy museli přeložit jako *Důkladně jsem umyla podlahu*. Podobné příklady uvádí Dušková, jsou jimi například *she eagerly opened the envelope – dychtivě otevřela obálku, she opened the envelope eagerly – otevřela obálku dychtivě*.²³ Místní a časová určení se podle pozice ve výpovědi mohou také stát buď složkou rématickou, nebo tématickou (o těchto určeních viz blíže podkapitola 6.4).

Podívejme se, jak je tomu u postavení předmětů ditranzitivních sloves. U těchto sloves se vyskytuje přímý a nepřímý předmět, jejichž pozice ve výpovědi je schopna změnit komunikační cíl. Umístění ve výpovědi opět odpovídá relativním stupňům výpovědní dynamičnosti. Ve výpovědích *I sent my uncle an email* a *I sent an email to my uncle* jsou rématem vždy jiné složky. Do češtiny bychom tedy přeložili jako *Poslala jsem mému strýci email* a *Email jsem poslala mému strýci*. Dodejme ještě, že tyto výpovědi nejsou vzájemně zaměnitelné, každé by odpovídala odlišná komunikační situace.

²³ Dušková, L.: Současná mluvnice angličtiny na pozadí češtiny. Praha, Academia 1994, s. 533

Řazení předmětů podle relativního stupně výpovědní dynamičnosti umožňují také některá slovesa s proměnnou vazbou. Dušková tvrdí, že jde o slovesa s přímým a předložkovým předmětem nebo adverbialním určením. Takovému typu by odpovídala výpovědi *They provide their members with sports equipment* a *They provide sports equipment for their members*.²⁴ Prvně jmenovanou výpověď bychom tedy podle složky v koncové pozici do češtiny přeložili jako *Poskytují svým členům sportovní vybavení*, posledně jmenovanou jako *Poskytují sportovní vybavení svým členům*.

Cílem této kapitoly bylo pouze danou problematiku nastínit a ukázat, že i v angličtině existují případy, kdy se slovosled stává prostředkem aktuálního větného členění. S těmito případy se lze setkat poměrně často, při překladu do češtiny je nutno zachovávat pořadí relativních stupňů výpovědní dynamičnosti, aby nevznikaly mylné interpretace.

²⁴ Dušková, L.: *Současná mluvnice angličtiny na pozadí češtiny*. Praha, Academia 1994, s. 534

5 Faktory aktuálního větného členění

5.1 Faktor lineární

Lineární faktor jako jeden ze tří hierarchicky uspořádaných faktorů zaujímá v psaném jazyce nejnižší pozici. V teorii funkční větné perspektivy lineárním uspořádáním většinou chápeme pořádek slov ve větě. Lineární faktor spolu s faktorem kontextovým a sémantickým určuje relativní stupně výpovědní dynamičnosti a jejich rozvržení ve výpovědi. Ve výpovědi se jednotlivé složky postupně „posouvají“ směrem ke komunikačnímu cíli, který je z hlediska pisatele nebo mluvčího považován za nejdůležitější. Záměrem pisatele nebo mluvčího je tedy posouvat sdělovaný obsah směrem kupředu, dokud nebude komunikačního cíle dosaženo. Čím blíže se tomuto komunikačnímu cíli složky vyskytují, tím větší je jejich relativní stupeň. Tento postupný „posun“ jednotlivých složek výpovědi si lze představit jako lineární průběh, který začíná na začátku výpovědi, kde se vyskytují složky s nejmenší informační zatížeností, a končí u složky na konci výpovědi, která nese největší sdělnou hodnotu. Lineární faktor je tedy princip, podle něhož jsou jednotlivé složky výpovědi řazeny podle stupně výpovědní dynamičnosti od nejméně dynamických po nejvíce dynamické. Jinými slovy se tedy většinou prvky s nízkým stupněm výpovědní dynamičnosti (tématické) nacházejí před prvky se stupni vysokými (rématickými).

Tento průběh můžeme nazývat lineárním pouze tehdy, pokud se zde nevyskytují faktory, které by do tohoto uspořádání zasahovaly. Jelikož faktor lineární není jediným faktorem vyskytujícím se v aktuálním větném členění, větná linearita a jednotlivé relativní stupně jsou ovlivňovány faktory dalšími, kterými jsou již známý kontext a sémantika.

Porovnáváním jednotlivých jazyků přišli jazykovědci s teorií, že všechny Indoevropské jazyky lineární faktor vykazují, odlišují se však od sebe mírou jeho uplatnění. Každý jazyk a jeho charakteristika určuje, na jaké úrovni se lineární faktor uplatňuje a jaká je tím pádem v „posunu“ jednotlivých složek rovnoměrnost.

5.1.1 Lineární faktor v češtině a angličtině

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, faktor linearity je možno najít ve všech Indo-evropských jazycích. Porovnáním češtiny a angličtiny došli jazykovědci k názoru, že lineární faktor se zde však neuplatňuje ve stejné míře.

Jelikož čeština jako jazyk flektivní obsahuje bohatou soustavu koncovek, mohou být gramaticko-sémantické vztahy určovány jinými prostředky, než je řazení větných členů. Pisateli nebo mluvčímu se v češtině tudíž nabízí relativně uvolněný slovosled, který se řídí faktorem větné linearity. Můžeme tvrdit, že v české výpovědi objektivního charakteru představuje lineární faktor hlavní prostředek slovosledu. Čeští mluvčí intuitivně tohoto faktoru využívají a v bezpříznakových výpovědích řadí složky od méně informačně zatížených na začátku výpovědi ke složkám nejvíce informačně zatíženým na jejím konci. Slovosled je zde tedy ve shodě s lineárním průběhem výpovědní dynamičnosti. Tak například ve větě *Koupila jsem si nové boty* je složka výpovědi *nové boty* složkou rématickou, a proto se vyskytuje ve finální pozici. O takto vytvořeném slovosledu hovoříme jako o slovosledu objektivním. I v češtině se však mohou vyskytnout některé odchylky, o kterých pojednává kapitola 7.

Mathesius však také formuloval pravidla pro slovosled subjektivní, ve kterém réma předchází ostatním složkám výpovědi, a z toho důvodu musí být signalizováno jinak, než jak je typické pro objektivní slovosled. Subjektivní slovosled Mathesius spojoval s výpověďmi emočního charakteru, ve kterých je pisatel nebo mluvčí zaujat rématem do takové míry, že jej klade na první místo ve výpovědi (o subjektivním pořadu v češtině a angličtině blíže kapitola 10). Výpověď *Nové boty jsem si koupila*, jejíž iniciální předmět je nositelem větného přízvuku, tedy představuje větu se slovosledem subjektivním, ve kterém je réma umístěno v iniciální pozici.

Angličtina, ve které je lineární faktor faktorem druhotným, vyjadřuje rozdíly mezi výše uvedenými slovosledy rozdílným způsobem. Jelikož patří tento jazyk mezi jazyky analytické, nenajdeme zde soustavu koncovek, které by vztahy mezi jednotlivými větnými členy signalizovaly. Pokud jde o angličtinu, je slovosled „*především prostředek roviny gramatické*.“²⁵ Angličtina z toho důvodu musí „vyhovět“ gramatickým zásadám uspořádání větných členů a tyto větné členy ve shodě s jejich syntaktickými funkcemi

²⁵ Dušková, L.: *Současná mluvnice angličtiny na pozadí češtiny*. Praha, Academia 1994, s. 518

řadit, protože gramatickou funkci větného členu určuje právě pozice ve větě. Vznikne tak pořadí podmět, sloveso, předmět, příslovečné určení. Z toho vyplývá, že řazení větných členů může často působit proti principu linearity.

Zkoumáním a porovnáváním anglických vět a jejich českých protějšků došel Firbas k závěru, že zatímco v češtině je subjektivní slovosled signalizován odklonem od pořadí téma-réma, tudíž zde dochází k odchylce od lineárního rozložení relativních stupňů výpovědní dynamičnosti, v angličtině se toto děje odklonem od gramatického řazení větných členů. V souvislosti s analytickou povahou angličtiny dochází k tomuto narušení poměrně často.

5.2 Faktor kontextový

Kontext je v teorii aktuálního větného členění považován za další faktor, který je za rozložení relativních stupňů výpovědní dynamičnosti zodpovědný. Pojem kontext je pojmem velmi komplexním a jazykovědci se často rozcházejí v tom, jak jej definovat a chápat. V hierarchii faktorů, jež byly zmíněny již v předchozích kapitolách, zaujímá kontext nejvýraznější postavení (je nadřazen sémantickému i lineárnímu faktoru).

Výpovědi, které jsou napsány či prosloveny, jsou vázány na konkrétní situaci. Ve výpovědi, která se odehrává v aktuálním okamžiku, lze v souvislosti s kontextovým faktorem rozlišovat výpovědní složky z hlediska *zapojenosti* či *nezapojenosti*. Složky výpovědi, které byly zmíněny v předešlém textu či jsou zřejmé z aktuální situace, prezentuje pisatel nebo mluvčí odlišnými prostředky, než složky ostatní. Ty složky lze nazývat *kontextově zapojenými* (v angličtině *context dependent*), zatímco složky neodvoditelné a nové je možno chápat jako *kontextově nezapojené* (*context-independent*). Posledně jmenované složky přispívají k dosažení komunikačního cíle výpovědi větší měrou, tím pádem je považujeme za nositele vyšších relativních stupňů. Rozdělení složek výpovědi na složky známé z kontextu a složky nové je třeba chápat jako dělení velice relativní a široké, k účelům diplomové práce jej však považujeme za dostačující.

Velkou roli v tomto faktoru zde hraje pojem, který Firbas označuje jako „*immediately relevant context*“,“²⁶ tedy *bezprostředně relevantní kontext*.

Firbas v teorii funkční větné perspektivy (jak bylo řečeno v kapitole 3) zavádí pojem *retrievability/irretrievability from the immediately relevant context*,²⁷ který bychom mohli přeložit jako *vyveditelnost/nevyveditelnost z bezprostředně relevantního kontextu*. Toto pojetí kontextu hraje ve výpovědi zásadní roli v přidělování relativních stupňů výpovědní dynamičnosti. Jinými slovy jsou relativní stupně výpovědní dynamičnosti závislé na tom, zda jsou jejich nositelé považovány za složky výpovědi z kontextu vyveditelné, anebo naopak. Bezprostředně relevantní kontext představuje ve verbálním a situačním kontextu pouze zlomek kontextu, „*the immediately relevant context represents only a fraction of the*

²⁶ Firbas, J.: *Functional sentence perspective in written and spoken communication*. Cambridge, Cambridge University Press 1992, s. 23

²⁷ *Ibid.*, s. 23

entire verbal and situational context.²⁸ Adam jej definuje jako „the verbal and situational context relevant at the very moment of communication,²⁹ tedy verbální a situační kontext v daném okamžiku sdělení.

Jako příklad si uveďme výpověď, která zní *Před týdnem nás navštívila tvoje sestřenice Pavla*. Rématem této výpovědi je složka *tvoje sestřenice Pavla*. Toto réma zastupuje někoho, kdo je adresátovi i autorovi věty známý, tudíž „patří ke společné zásobě vědomostí nás obou.“³⁰ Musíme si však uvědomit, že pisatel nebo mluvčí uvedl tuto skutečnost jako novou z hlediska aktuálního momentu komunikace, a proto je třeba ji chápat jako složku novou, z komunikace nevyveditelnou. Můžeme si však položit otázku, jak je možno v kontextu rozpoznat složku vyveditelnou. S řešením tohoto problému přichází Firbas, který se zmiňuje o čtyřech „prostředcích“, jež vyveditelnost informace signalizují. Jsou jimi (a) *opakování nezájmenných výrazů* (b) *zájmena* (c) *morfologický exponent* (d) *elipsa*.

Angličtina disponuje systémem určitých a neurčitých členů, které mohou zapojenost nebo nezapojenost složky ve výpovědi svým způsobem signalizovat. U počítatelného podstatného jména v singuláru se tato signalizace může projevit přítomností neurčitého členu. Jelikož pro české mluvčí je kategorie určenosti kategorií neznámou, i v tomto případě mohou při překladech vznikat chyby. Výpověď typu *A bike stands in front of the house* by tedy méně zkušený student angličtiny mohl pod vlivem českého slovosledu přeložit jako *Kolo stojí před domem*. V tomto případě však neurčitý člen signalizuje složku výpovědi novou, do kontextu nezapojenou, tudíž nositelku největší informační zátěže, neboli réma. Na druhé straně člen určitý naznačuje, že tato složka výpovědi je kontextově zapojena. Jak víme z předchozích kapitol, český slovosled se primárně řídí aktuálním členěním větným, a proto se výše uvedené réma v české výpovědi staví při objektivním slovosledu na samý konec. Výpověď je tedy nutno přeložit jako *Před domem stojí kolo*.

Pro studenty angličtiny se zde v souvislosti s předchozí výpovědí nabízí jednoduché pravidlo. Neurčitý člen je ve výpovědi signálem rématického prvku, tedy kontextově nezapojené složky výpovědi. My však již víme, že tento neurčitý člen může tuto funkci zastávat pouze za jistých podmínek. Neurčitý člen nevykazuje rématicnost složky sám o sobě. Poněvadž bylo řečeno, že ve funkční větné perspektivě dochází ke vzájemnému

²⁸ Adam, M.: A handbook of functional sentence perspective. Brno, Masarykova univerzita 2007, s. 26

²⁹ Ibid., s. 27

³⁰ Uhlířová, L.: Knížka o slovosledu. Praha, Academia 1987, s. 99

působení faktorů, musíme tento jev zkoumat v souvislosti právě s těmito faktory. Ve výpovědi typu *A girl entered the house* neurčitý člen signalizuje složku rématickou pokud: a) je složka výpovědi *girl* zprostředkovatelem nevyveditelné informace (není uvedena v bezprostředně relevantním kontextu), b) složka výpovědi *the house* zprostředkovává informaci vyveditelnou (je v bezprostředně relevantním kontextu přítomna, c) sémantický charakter slovesa vyjadřuje *prezentaci na scéně* (viz další kapitola o sémantice). Pokud jsou všechny tyto podmínky splněny, můžeme složku výpovědi signalizovanou neurčitým členem za rématickou považovat.

Rématický podmět, který se v této anglické výpovědi vyskytuje, tak dokazuje to, že v angličtině je gramatický princip nadřazen principu aktuálního větného členění. Český mluvčí by měl tedy nejprve v anglické výpovědi réma rozpoznat, a poté jej do českého překladu v souladu s aktuálním větným členěním správně umístit. Ne vždy se však jedná o tak jednoduché výpovědi jako tato a spojitost s určitým či neurčitým členem není vždy jednoznačná (viz dále).

Co se týče zapojenosti/nezapojenosti a signalizace členy, provedl Firbas mnohá zkoumání, která se týkala působení členů ve funkční větné perspektivě. Došel k závěru, že prvky výpovědi doprovázené určitým členem (tudíž signalizovány jako informace známá), nemohou být vždy z hlediska funkční větné perspektivy považovány za kontextově zapojené, nemůžeme tedy o nich hovořit jako o tématech. Zjednodušeně řečeno, pokud se v textu vyskytnou složky výpovědi, před nimiž se nachází člen určitý, nesmíme za každých okolností tyto složky považovat za témata, i když v jiném textu ostatní složky s neurčitým členem takto určujeme. Jako ukázkou na tomto místě použijme příklad z Firbasovy publikace, který tento problém ilustruje na následujícím výňatku textu: *Beryl stepped over the window, crossed the veranda, ran down the grass to the gate. He was there behind there.*³¹ Přestože jsou složky výpovědi *the window, the veranda, the grass, the gate* čtenáři známy již z výpovědi předchozích, tudíž jsou zprostředkovateli informace, která není pro čtenáře nová, ale z hlediska bezprostředně relevantního kontextu nám tyto složky představují informaci novou. Touto informací je místo, kam Beryl běžela a jak se tam dostala. Tyto složky je v tomto smyslu třeba chápat jako složky rématické.

³¹ Firbas, J.: *Functional sentence perspective in written and spoken communication*. Cambridge, Cambridge University Press 1992, str. 21

Uživatel jazyka postupně představuje do výpovědi složky nové, které se již v této výpovědi nemusí dále vyskytovat, nebo mohou ve výpovědi setrvat a být po určité době opět vyjádřeny. Této skutečnosti se Firbas věnoval a přišel s termínem „*retrievability span*“,“³² též *rozsah vyveditelnosti*. Firbas si klade otázku, v jakém rozsahu ve výpovědi je schopna její složka zůstat vyveditelnou bez toho, aby byla znovu ve výpovědi zmíněna. Co se týče rozsahu vyveditelné složky, přišel se zajímavým poznatkem. Analýzami došel k závěru, že poté, co se složka objevila ve výpovědi naposledy, dokáže být z kontextu vyveditelná v rozsahu sedmi vět, „*an element remains retrievable for the span of seven clauses*.“³³ Nelze však stanovit přesný počet výpovědí, který bychom mohli považovat za pevný. Navíc mohou být uživatelé jazyka ve výpovědi na vzdálenosti těchto složek různě citliví.

³² Firbas, J.: *Functional sentence perspective in written and spoken communication*. Cambridge, Cambridge University Press 1992, s. 23

³³ *Ibid.*, s. 23

5.3 Faktor sémantický

Předchozí kapitola ukázala, že relativní stupně výpovědní dynamičnosti jsou do značné míry ovlivňovány faktorem kontextovým. Dalším faktorem, který se spoluúčastní na přiřazování relativních stupňů výpovědní dynamičnosti, je faktor sémantický. Pokud hovoříme o tomto faktoru, máme na mysli sémantický charakter jednotlivých složek výpovědi a sémantické vztahy ke složkám ostatním. Podle postavení v hierarchickém uspořádání faktorů je sémantický faktor umístěn mezi kontextem, který zaujímá postavení nejvyšší, a faktorem lineárním. Sémantický faktor je tedy dalším faktorem, který může působit proti *aktuálnímu*³⁴ lineárnímu uspořádání složek výpovědi.

Nositelé výpovědní dynamičnosti a jejich sémantické obsahy velkou měrou ovlivňují jejich relativní stupně vně distribučního pole.³⁵ V jedné z předchozích kapitol jsme si uvedli, že rodilí mluvčí angličtiny považují některé složky výpovědi za složky rématické, i když se nevyskytují v koncové pozici. Jako otázka se nabízí, z jakého důvodu dochází v češtině a angličtině k rozdílnému řazení složek ve výpovědích, které jsou jinak funkčně ekvivalentní.

Tento fakt, který Mathesius okomentoval slovy, že angličtina je méně citlivá k aktuálnímu větnému členění (viz kapitola 2), dovedl Firbas k pojmu, který nazval „*dynamic semantic*

³⁴ Termín *aktuální* je zde použit z toho důvodu, že Firbas také ještě rozlišuje tzv. *interpretativní* uspořádání. Pod tímto pojmem chápe takové uspořádání složek výpovědi, které jsou řazeny podle postupného vzrůstu relativních stupňů výpovědní dynamičnosti nehledě na jejich pozici uvnitř výpovědi. Podle této pozice se naopak řídí uspořádání *aktuální*.

³⁵ Při zkoumání funkční větné perspektivy došel Firbas k myšlence rozlišovat tři typy distribučních polí výpovědní dynamičnosti podle toho, do jaké míry jsou nositelé relativních stupňů vystavení působení jednoho z faktorů funkční větné perspektivy. Firbas tato distribuční pole rozděluje na dvě skupiny. První skupinu pojmenoval *věty první instance (first instance level)*, druhá skupina se nazývá *věty druhé instance (second instance level)*. Skupinu vět první instance dále dělí do podskupin *základní instance (basic instance level)* a *běžná instance (ordinary instance level)*. Do vět základní instance zařazuje ta distribuční pole, ve kterém jsou všechny složky na bezprostředně relevantním kontextu nezávislé, tzn., že se zde kontextový faktor vůbec neprojevuje. V psané výpovědi zde svou roli hraje pouze linearita a sémantika, v mluvené výpovědi ještě intonace. Věty běžné instance jako distribuční pole v běžném používání jazyka převažují, jelikož zde působí kontextový faktor a jedna nebo více složek výpovědi na tomto faktoru závisí. Věty druhé instance představují zvláštní skupinu, ve které jsou kontextově zapojené všechny složky, s výjimkou jedné jediné. Výpověď, která by této skupině odpovídala, by např. zněla: *Ta paní, která žije v tom domě, má syna. Ne. Ta paní, která žije v tom domě, má dceru.*

scales,³⁶ do češtiny přeloženo jako *škály dynamických sémantických funkcí*. Tyto škály, které si lze představit jen velice abstraktně, odrážejí rozložení relativních výpovědních stupňů a tyto stupně prezentují bez ohledu na slovosled. Firbas rozlišuje dva typy těchto skal. První z nich je *the presentation scale* neboli *škála prezentační*, druhou Firbas nazývá *the quality scale*, do češtiny přeloženo též *škála přisouzení vlastnosti*.

Na těchto skalách jsou každé složce výpovědi přiřazeny dynamické sémantické funkce, které jsou uspořádány podle vzestupu relativních stupňů výpovědní dynamičnosti.

Na *škále prezentační* se tyto sémantické funkce vyskytují tři. První z nich je *Scéna* (*Setting*), která obsahuje složky, které obvykle vyjadřují časové a místní okolnostní vztahy. Druhá z funkcí se nazývá *Prezentace na scéně* (*Presentation of Phenomenon*), ve které jsou obsaženy složky, jež vyjadřují objevení se na scéně a jsou většinou představovány slovesem.³⁷ Poslední funkcí je *Jev objevující se na scéně* (*Phenomenon*), který představuje nejvíce dynamickou funkci *prezentační škály*. Na této škále je sémantická funkce *Scéna* nejméně sdělně závažná, na ní navazující *Prezentace na scéně* nese z hlediska závažnosti větší stupeň výpovědní dynamičnosti. Uhlířová hovoří o tom, že se scéna může dvojím způsobem vyvíjet a proměňovat. První způsob charakterizuje tak, že „na scéně se něco objevuje, vzniká, něco se počíná, na scénu někdo přichází, anebo naopak ze scény někdo mizí, něco zaniká, končí, přestává existovat, někdo odchází.“³⁸ Této charakteristice by odpovídaly výpovědi typu *Skončilo léto. Přišel dopis. Kvetly květiny*. Tyto jevy, které se na scéně objevují nebo zanikají (v našem případě *léto, dopis, květiny*) jsou z hlediska komunikace nejdůležitější, nejdynamičtější, jsou rématem výpovědi. Pokud bychom hovořili o perspektivě věty, lze ji velmi abstraktně označit takto: „*objevování, existence, mizení ze scény*→*objevující se, existující, mizející jev*.“³⁹

Druhý způsob je rozšířen tím, že jevům, které jsou již na scéně přítomny, jsou připisovány různé vlastnosti neboli *specifikace*. Vycházíme-li z výše uvedených výpovědí, takové specifikace mohou být např. *Léto skončilo v září. Dopis přišel poštou. Květiny kvetly na zahradě*. Tyto specifikace (v *září, poštou, na zahradě*) jsou z hlediska výpovědní

³⁶ Firbas, J.: Functional sentence perspective in written and spoken communication. Cambridge, Cambridge University Press 1992, s. 66

³⁷ Za takováto slovesa považuje Firbas například *appear, arrive, begin, obtain, come into sight, commence, emerge, happen, occur, rise, start, turn up, unfold* apod.

³⁸ Uhlířová, L.: Knižka o slovosledu. Praha, Academia 1987, s. 100

³⁹ Ibid., s. 100

dynamičnosti sdělně zatíženější než jejich nositelé. Perspektivu bychom mohli v tomto případě určit jako „*nositel vlastnosti*→*vlastnost, specifikace*.“⁴⁰

Podívejme se na toto pojetí z Firbasova pohledu. Firbas na *škále přisouzení vlastnosti* rozlišuje čtyři sémantické funkce, které nazývá *Nositel vlastnosti (Bearer of quality)*, *Vlastnost (Quality)*, *Specifikace vlastnosti (Specification)* a poslední funkcí je *Další specifikace vlastnosti (Further Specification)*. Stejně jako na *škále prezentační* jsou i zde sémantické funkce seřazeny podle stoupajících relativních stupňů výpovědní dynamičnosti. *Nositel vlastnosti* je tudíž složka výpovědi z hlediska pisatele nebo mluvčího nejméně závažná, *Vlastnost* závažnější, *Specifikace* (popř. *Další specifikace*) tvoří složku sdělně nejzávažnější, tedy složku s větným přízvukem.

Jelikož tato diplomová práce porovnává český a anglický slovosled, vypůjčím si pro ilustraci těchto škál a jednotlivých pozic sémantických funkcí anglickou výpověď a její český překlad: *A cloud occurred on the horizon*.⁴¹ Český překlad zní *Na obzoru se objevil mrak*. V těchto výpovědích je jasně viditelné, že složka rématická, kterou je v našem případě *a cloud/mrak*, se ve výpovědích svou pozicí odlišují. V anglické výpovědi toto réma jasně signalizuje neurčitý člen. Angličtí rodilí mluvčí identifikují první složku výpovědi jako složku rématickou, zatímco v češtině je tomu právě naopak. Převědeme-li tyto dvě výpovědi na *prezentační škálu*, získáme následující posloupnost, ve které můžeme v obou jazycích postavení jednotlivých složek výpovědi porovnat:

<i>Scéna</i>	<i>Prezentace na scéně</i>	<i>Jev objevující se na scéně</i>
on the horizon.	occured	a cloud
Na obzoru	se objevil	mrak.

Z této posloupnosti je vidět, že slovesa, která mají funkci *Prezentace na scéně*, nebo „*existence na scéně*“, mají většinou nižší stupeň výpovědní dynamičnosti než funkce *Jev objevující se na scéně*. Rozdíl lze však spatřit v postavení složek výpovědi, které mají funkci *Scény*. Toto místní určení se v angličtině vyskytuje v koncovém postavení, za intonačním centrem. Ve výpovědích takového typu čeština podobná místní určení umísťuje do pozice odpovídající nízkému stupni výpovědní dynamičnosti, tedy do pozice iniciální.

⁴⁰ Uhlířová, L.: Knížka o slovosledu. Praha, Academia 1987, s. 25

⁴¹ Adam, M.: A handbook of functional sentence perspective. Brno, Masarykova univerzita 2007, s. 31

Pokud se podíváme na podmět, můžeme tvrdit, že u těchto typů sloves lze kontextově nezapojený podmět považovat za rématický, proto jej při překladu do češtiny musíme umístit při objektivním slovosledu do koncové pozice.

Hajičová poznamenává, že slovesa s výše zmíněnou funkcí „*mohou ovšem mít více nebo méně konkrétní lexikální význam, a mohou se spojovat s různými příslovečnými určeními, zejména s takovými, která mají povahu kulisy.*“⁴² Vysvětleme si toto tvrzení na následujících výpovědích. Pokud uvedeme výpověď *V New Yorku jezdí metro*, dostaneme stejnou posloupnost dynamických sémantických funkcí jako ve výpovědi *Na obzoru se objevil mrak*, tedy:

<i>Scéna</i>	<i>Prezentace na scéně</i>	<i>Jev objevující se na scéně</i>
V New Yorku	jezdí	metro.

Jestliže ale bude výpověď znít *Dvojka jezdí do Nemanic*, nemůžeme v tomto případě místní určení považovat za *Scénu*. Toto příslovečné určení je v tomto případě nositelem větného přízvuku, tedy rématem. Tímto způsobem postupně přecházíme ke *škále prisouzení vlastnosti*, o které jsme se zmínili na předcházející straně.

Škálu prisouzení vlastnosti reprezentuje např. výpověď typu *The film ends at six* (*Ten film končí v šest*). V tomto případě je *Nositelem vlastnosti* složka *the film/ten film*, *Vlastností ends/končí*, *Specifikací at six/v šest*. Po převedení této výpovědi na škálu získáme opět následující posloupnost:

<i>Nositel vlastnosti</i>	<i>Vlastnost</i>	<i>Specifikace</i>
The film	ends	at six.
Ten film	končí	v šest.

Pokud obě škály porovnáme, všimneme si zásadních rozdílů. Zatímco na *škále prezentační* dochází v obou jazycích k rozdílnému řazení složek výpovědi, na *škále prisouzení vlastnosti* se tyto složky v pozicích výpovědi shodují. Ne vždy je jako v těchto případech jednoduché výpověď k jedné či druhé škále přiřadit. Užitečným kritériem zde může být

⁴² Sgall P., Hajičová E., Buráňová E.: Aktuální členění věty v češtině. Praha, Academia 1980, s. 40

podle Hajičové „*povaha konatele*.“⁴³ Podle ní může totiž konatel podle tzv. *delimitačních rysů* zastupovat jednu z výše uvedených škál. Na *škálu prezentační* bychom tedy podle Hajičové mohli zařadit výpovědi, jejichž konatel je substantivní fráze, u které se projevuje delimitační rys neurčenosti, dále bychom sem mohli zařadit i „*nespecifikovaný nepočitatelný jev*.“⁴⁴ Těmto uvedeným rysům by odpovídaly výpovědi jako např. *V lese žijí vlci*, *V namáhaném místě vzniká napětí*,⁴⁵ *Za dva dny nastane jaro*. Tučně zvýrazněné složky výpovědí jsou nositeli nevyššího relativního stupně výpovědní dynamičnosti. Naopak v případech, kdy je „*konatelem specifikovaná podmnožina prvků z jisté třídy (a určená) nejde o uvedení tohoto konatele na scénu a příslovečné určení času nebo místa tu pak zpravidla patří do ohniska a není kulisou*.“⁴⁶ *Otec chce žít v Brně*, *Netopýři žijí v jeskyni*, *Macešky by měly růst na skalce* jsou právě takovými výpověďmi, kde příslovečná určení nezastupují funkci *Scény*, nýbrž funkci *Specifikace*. Specifikace je v těchto výpovědích dána tím, že *otec* je zde můj otec (nebo váš otec), podobně jako *macešky* jsou naše macešky, popř. macešky, o kterých se hovořilo. V případě předposlední výpovědi se jedná o celou třídu netopýřů, jde zde tedy „*o podmnožinu specifikovanou svou identitou s celou lexikálně vymezenou množinou*.“⁴⁷ Na tyto definice konatele podle Hajičové však musíme pohlížet zjednodušeně, protože se jistě vyskytují i výjimky a sporné výpovědi, pro určení rématu v praxi je však můžeme považovat za pomocné vodítko, proto se o nich zmiňuje i diplomová práce.

Dvě výše uvedené škály je možno spojit do jedné, kterou Firbas nazývá *the Combined Scale* (*škála kombinovaná*). Na této škále se vyskytuje sémantická funkce *Jev vyskytující se na scéně*, o němž je zároveň řečeno něco nového prostřednictvím sémantické funkce *Specifikace*. V tomto případě toto distribuční pole, „*telescopes the Ph-function and the B-function into the subject*.“⁴⁸ Na této škále se tedy vykytují následující dynamické sémantické funkce: *Scéna*, *Prezentace na scéně*, *Jev* (jež je zároveň *Nositel vlastnosti*), *Vlastnost*, *Specifikace*, *Další specifikace*.

⁴³ Sgall P., Hajičová E., Buráňová E.: Aktuální členění věty v češtině. Praha, Academia 1980, s. 41

⁴⁴ Ibid., s. 41

⁴⁵ Ibid., s. 41

⁴⁶ Ibid., s. 41

⁴⁷ Ibid., s. 41

⁴⁸ Firbas, J.: Functional sentence perspective in written and spoken communication. Cambridge, Cambridge University Press 1992, s. 67

Složky zastupující dynamickou sémantickou funkci *Specifikace* a *Další specifikace* „are always context-independent and take the communication further than Set-, Pr-, B- or Q-elements.“⁴⁹ *Specifikaci* a *Další specifikaci* je tedy možno ve spojení s relativními stupni výpovědní dynamičnosti považovat za konkurenty *Scény*, *Prezentace na scéně*, *Nositele vlastnosti* a *Vlastnosti*. Jsou to tedy složky rématické. Jako názornou ukázkou tohoto typu použijeme následující výpověď: *In a faraway country an old king had three sons.*⁵⁰ Český překlad zní *V jedné daleké zemi měl starý král tři syny*. Složka výpovědi *v jedné daleké zemi* zde zastává funkci *Scény*, *starý král* se zde objevuje jako *Jev*, který je zároveň *Nositel vlastnosti*, *měl* se zde rovná *Vlastnosti*, a složka *tři syny* je *Specifikací*. Pokud bychom chtěli hovořit o aktuálním větném členění, poté bychom složky výpovědi *v jedné daleké zemi* a *starý král* určili jako složky tématické, *měl* jako tranzit, *tři syny* jako složku rématickou. V českém překladu v tomto případě dochází k odchylce od aktuálního větného členění. O těchto odchylkách hovořím v kapitole 7.

Při porovnání těchto typů anglických a českých výpovědí došli jazykovědci k závěru, že čeština řadí výše uvedené funkce ve shodě s popsányými škalamí poměrně často. V praktické části diplomové práce bude na vybraných výpovědích různých stylů předvedeno, jestli je možno se z hlediska slovosledu v češtině a angličtině dle těchto skal orientovat.

⁴⁹ Firbas, J.: Functional sentence perspective in written and spoken communication. Cambridge, Cambridge University Press 1992, s. 81

⁵⁰ Adam, M.: A handbook of functional sentence perspective. Brno, Masarykova univerzita 2007, s. 32

6 Sémantická charakteristika větných členů podle Firbase

6.1 Sloveso

Faktor sémantický, jak již bylo řečeno, má značný vliv na řazení větných členů ve větě. Na postavení jednotlivých větných členů má vliv tedy jejich sémantika, ale i sémantika členů okolních, které na sebe působí. Pokud se jedná o sloveso v anglické větě, je toto konkrétní sloveso většinou sémanticky velmi slabé a je nositelem nejnižšího relativního stupně, jelikož má tendenci chovat se jako tranzit mezi složkami tématickými a rématickými. Pokud se však, podle Firbase, v okolí slovesa nevyskytuje žádný větný člen, který by se choval jako „*successful competitor*“,⁵¹ tzn., který by byl nositelem relativního stupně nejvyššího, pak sloveso tuto jeho funkci přejímá a stává se nositelem s nejvyšší výpovědní dynamičností. Pokud tedy složky výpovědi, které jsme v předchozí kapitole pojmenovali jako *Jev objevující se na scéně* a *Specifikace*, nejsou ve výpovědi přítomny, „*a finite verb completes the development of the communication and hence serves as the most dynamic element*.“⁵² V tomto případě je tedy sloveso rématem výpovědi, jako například ve výpovědích typu *And then they arrived, He finally agreed*.⁵³ Aby však některá složka výpovědi mohla předčít sloveso svým stupněm výpovědní dynamičnosti, musí být na straně jedné složkou kontextově nezávislou, na straně druhé musíme brát v potaz její sémantickou charakteristiku.

6.2 Kontextově nezávislý předmět

Kontextově nezávislé předměty svým relativním stupněm výpovědní dynamičnosti sloveso většinou převyšují. Může se jednat jak o předměty přímé či nepřímé, nebo předložkové a nepředložkové. Ve srovnání se slovesem „posunuje“ předmět komunikační záměr pisatele nebo mluvčího daleko více intenzivněji než sloveso, dokonce může tento záměr zakončovat. Děje se tak nehledě na jeho pozici ve větě. Jako výjimku však uvádí Firbas kontextově nezávislý předmět, který ve „spolupráci“ se slovesem uvádí na scénu jev, který je vyjádřen kontextově nezávislým podmětem (viz předchozí kapitola *škála*

⁵¹ Firbas, J.: Functional sentence perspective in written and spoken communication. Cambridge, Cambridge University Press 1992, s. 7

⁵² Ibid., s. 7

⁵³ Adam, M.: A handbook of functional sentence perspective. Brno, Masarykova univerzita 2007, s. 30

prezentační). Takovými výpověďmi jsou např. *A cold blue light filled the window panes, A dusky orange dyed his cheeks.*⁵⁴ V těchto případech je nositelem nejvyššího relativního stupně podmět.

6.3 Kontextově nezávislý doplněk podmětu a předmětu

Dalšími větnými členy, které vystupují jako nositelé vyššího relativního stupně než sloveso, jsou kontextově nezávislý doplněk podmětu a předmětu. Za předpokladu, že je tento doplněk kontextově nezávislý, svým stupněm výpovědní dynamičnosti převyšuje i podmět a předmět. Toto platí zvláště v případech, kdy je podmět kontextově závislý, jako např. ve výpovědi *He has proved to be an excellent musician.*⁵⁵ V těchto případech se tento doplněk stává nositelem nejvyššího relativního stupně výpovědní dynamičnosti nezávisle na jeho pozici ve výpovědi.

Situace je odlišná v případech, ve kterých by tyto doplňky byly kontextově závislé. Zde by svými relativními stupni nepřevyšovaly ani kontextově nezávislý podmět, ani kontextově nezávislý předmět. Protože tedy doplněk podmětu zastupuje jeho popis nebo charakteristiku, úspěšně tomuto podmětu z hlediska informační zátěže konkuruje. K tomu však dochází pouze tehdy, je-li podmět kontextově závislý.

6.4 Kontextově nezávislé příslovečné určení

Co se týče relativního stupně výpovědní dynamičnosti, „*another successful competitor of the verb can be an adverbial element.*“⁵⁶ Děje se tak za předpokladu, že je příslovečné určení kontextově nezávislé. Nesmíme brát však v potaz pouze jeho kontextovou nezávislost, ale také sémantický charakter, díky němuž mu můžeme přisoudit jednu z dynamických sémantických funkcí. Firbas se podrobněji zabývá příslovečnými určeními, která z dynamických sémantických funkcí vyjadřují jednak *Specifikaci*, jednak *Scénu* (viz podkapitola 5.3). Porovnáním obou typů příslovečných určení přišel Firbas k závěru, že příslovečné určení, kterému je na škále dynamických sémantických funkcí přisouzena funkce *Specifikace*, úspěšně konkuruje slovesu svým relativním stupněm výpovědní dynamičnosti. Takovým příkladem jsou např. věty *He lived in London, He flew to Prague,*

⁵⁴ Firbas, J.: Functional sentence perspective in written and spoken communication. Cambridge, Cambridge University Press 1992, s. 45

⁵⁵ Ibid., s. 46

⁵⁶ Firbas, J.: Functional sentence perspective in written and spoken communication. Cambridge, Cambridge University Press 1992, s. 49

*This happened yesterday.*⁵⁷ Ve všech těchto výpovědích je komunikační záměr završen příslovečným určením s funkcí *Specifikace*, tudíž je také nositelem nejvyššího relativního stupně a „konkurentem“ slovesa. Situace je odlišná ve výpovědích typu *Traffic keeps to the left in England*,⁵⁸ kde složka *in England/vAnglii* zastává pouze funkci *Scény*, tedy jde o složku tématickou. Chybou by tedy bylo přeložit tuto výpověď jako *Vlevo se jezdí v Anglii*. Museli bychom ji přeložit jako *V Anglii se jezdí vlevo*. Firbas dodává, že kontextově nezávislá příslovečná určení se chovají jako *Specifikace* nebo jako *Scéna* podle svých pozic ve výpovědi. V iniciální pozici mají tendenci chovat se jako *Scéna*, zatímco v pozici finální jako *Specifikace*. Pro ilustraci uvádím výpovědi,⁵⁹ na kterých Firbas tyto rozdíly prezentuje:

- 1) *He did not attend the lecture because he was ill.*
- 2) *As he was ill he did not attend the lecture.*
- 3) *He went to London in order to visit a friend.*
- 4) *In order to visit a friend he went to London.*

Pokud jsou v těchto případech podměty výpovědi kontextově závislé, můžeme těmto příslovečným určením přiřadit podle pozice jednu z výše uvedených sémantických funkcí. Zatímco ve výpovědi 1) je hlavním komunikačním záměrem vyjádřit důvod nepřítomnosti na přednášce, ve výpovědi 2) je hlavním komunikačním záměrem vyjádřit neúčast na přednášce. Podobně je tomu i ve zbývajících výpovědích. Ve výpovědi 3) se největší informační zátěž vztahuje na důvod cesty, kdežto ve výpovědi 4) je to místo určení cesty. Pokud jsou příslovečná určení kontextově závislá, stávají se nositeli nízkého stupně výpovědní dynamičnosti. Uveďme si zde pro příklad následující výpověď: (*What do Londoners do in the evening?*) *In the evening many people go to concerts in London.*⁶⁰ Zde jsou příslovečná určení *in London* a *in the evening* kontextově závislá, tudíž nositelem nejvyššího relativního stupně se stává *to concerts*, je tedy rématem výpovědi. Pokud se tedy při překladu z angličtiny do češtiny s podobným případem setkáme, je zapotřebí nejprve rozpoznat, o jakou dynamickou sémantickou funkci se jedná a jestli je příslovečné určení kontextově závislé či nikoliv. Poté je zapotřebí v české výpovědi učinit řazení

⁵⁷ Firbas, J.: *Functional sentence perspective in written and spoken communication*. Cambridge, Cambridge University Press 1992, s. 49

⁵⁸ Dušková, L.: *Současná mluvnice angličtiny na pozadí češtiny*. Praha, Academia 1994, s. 533

⁵⁹ Firbas, J.: *Functional sentence perspective in written and spoken communication*. Cambridge, Cambridge University Press 1992, s. 54

⁶⁰ *Ibid.*, s. 49

složek takovým způsobem, aby odpovídal komunikačnímu záměru a aktuálnímu větnému členění.

Pozornost věnuje Firbas také příslovečnému určení způsobu. Podle Firbase jsou tato příslovečná určení většinou kontextově nezávislá. V tomto případě jsou tedy nositeli vyššího relativního stupně než slovesa. Dále doplňuje, že pokud příslovečné určení způsobu zaujímá pozici post-verbální, vykazuje vyšší relativní stupeň výpovědní dynamičnosti než v pozici před slovesem.

6.5 Kontextově nezávislý podmět

Pokud by se v okolí slovesa nevyskytovaly výše popsané větné členy, které by sloveso svým relativním stupněm výpovědní dynamičnosti převyšovaly, mohlo by toto sloveso úspěšně završovat komunikační záměr, tedy být nositelem nejvyššího stupně výpovědní dynamičnosti. Jestliže se však ve výpovědi objeví kontextově nezávislý podmět, sloveso „ustupuje do pozadí“ a tento podmět se stává nositelem největší informační zátěže neohledně na jeho pozici v anglické výpovědi. Jako příklady uvádím následující výpovědi: *A girl entered the house, There was a girl in the house.* V obou výpovědích se podmět *a girl* vyskytuje v odlišných pozicích, v češtině by však tomuto podmětu, jehož umístění ve větě by se řídilo podle aktuálního větného členění, náležela pozice finální: *Do domu vstoupila dívka, V domě byla dívka.* Příslovečná určení v těchto případech přebírají roli dynamické sémantické funkce *Scény*, podmět zastupuje *Jev objevující se na scéně*.

Firbas dále dodává, že se v textech vyskytuje velmi častý typ výpovědi s kontextově nezávislým podmětem, který vyjadřuje objevení se na lidském těle, „*a phenomenon appearing on a human body.*“⁶¹ Tělo nebo jeho části také zastávají roli dynamické sémantické funkce *Scény*. Takovým případem může být například *on his palm, into his face* atd.

⁶¹ Firbas, J.: Functional sentence perspective in written and spoken communication. Cambridge, Cambridge University Press 1992, s. 61

7 Odchylyky od aktuálního větného členění v češtině

Jak jsme se mohli dozvědět v kapitole o lineárním faktoru, český slovosled je se vzrůstajícími relativními stupni výpovědní dynamičnosti zpravidla ve shodě. Ani v češtině se však toto pravidlo neuplatňuje vždy. Tato kapitola věnuje pozornost odchylkám od aktuálního větného členění, ke kterým v češtině může docházet. Tyto odchylky stručně popisuje.

K jedné z odchylek od aktuálního větného členění patří pozice slovesa. Přísudkové sloveso, které funguje jako tranzit mezi tématickou a netématickou sférou výpovědi, nemusí mít ve výpovědi jedinou stálou polohu. Uveďme si zde jako příklad výpověď *Jana uviděla na náměstí otce*. Jestliže složku výpovědi *na náměstí* považujeme za součást tématické sféry výpovědi, zjistíme, že pozice slovesa⁶² neodpovídá pozici na stupnici výpovědní dynamičnosti. Protože sloveso podle aktuálního větného členění chápeme jako tranzit, který se však vyskytuje ve sféře netématické, je zde jeho postavení opravdu od stupnice výpovědní dynamičnosti odchýleno. Další takovou výpovědí může být například *U lesa sbíraly děti maliny*,⁶³ *Petr koupil otci v Praze dárek*. Pro doplnění uveďme, že v těchto případech jde o objektivní pořad a sloveso není nositelem větného přízvuku. Setkáváme se zde s pozicí slovesa na druhém místě ve výpovědi, což není v češtině nic neznámého. Hajičová v souvislosti s touto odchylkou ještě dodává, že před slovesem se nemusí vyskytovat jen jedno doplnění, ale může jít i o doplnění dvě, respektive i tři, jako ve výpovědi *Bratr Janě koupil v Praze dárek. Seno do kupek hráběmi shrabovali na tom statku podruzi*.⁶⁴ Tuto pozici slovesa nesmíme ale v češtině považovat za obligatorní, ale pouze jako odchylku od lineárního rozložení relativních stupňů výpovědní dynamičnosti. V angličtině však tato pozice obligatorní je. Diplomová práce však nechce tvrdit, že se toto postavení slovesa před složkou výpovědi, která nese menší stupeň výpovědní dynamičnosti, může objevovat v jakékoli výpovědi bez pravidel. Chce jen ukázat, že k takovýmto odchylkám dochází nejenom v angličtině.

⁶² Ještě v devatenáctém století se sloveso běžně vyskytovalo v koncové pozici, i když nebylo rématickým. S tímto jevem se v dnešní době již často nesetkáváme. Místem, kde se tento jev může vyskytnout, může být historická beletrie.

⁶³ Sgall P., Hajičová E., Buráňová E.: Aktuální členění věty v češtině. Praha, Academia 1980, s. 114

⁶⁴ Ibid., s. 117

Existují ale také výpovědi, ve kterých může být sloveso umístěno před i za složku výpovědi, jež zastává dynamickou sémantickou funkci *Jevu objevujícího se na scéně*. Součástí těchto výpovědí musí ale také být určení místa, jež není známo z kontextu, tzn. výpověď bude obsahovat dvě rématické složky. Tímto případem je podle Hajičové výpověď typu *Přišel jeden sedlák do hospody (a povídá...)*, *Jeden sedlák přišel do hospody (a povídá...)*.⁶⁵

Kromě odchylky slovesa od lineárního rozložení výpovědní dynamičnosti můžeme v češtině hovořit také o odchylkách dalších, zejména v substantivních frázích. Stručně jen uvedme, že přívlastek zaujímá v těchto případech pozici podle povahy gramatické, tzn. shodný přívlastek čeština umísťuje před jeho řídící substantivum, naopak přívlastek neshodný většinou najdeme v pozici za řídícím substantivem. Tato pozice ale také neodpovídá lineárnímu rozložení výpovědní dynamičnosti, protože „*intonační centrum substantivní fráze často zůstává na jejím posledním členu*.“⁶⁶

Do této kapitoly bychom měli také přiřadit české příklonky, na které není nikdy větný přízvuk umístěn, jsou tedy „*trvale nepřízvučné*.“⁶⁷ Dále o nich v kapitole nebudeme pojednávat.

⁶⁵ Sgall, P., Hajičová E., Buráňová E.: Aktuální členění věty v češtině. Praha, Academia 1980, s. 117

⁶⁶ Ibid., s. 118

⁶⁷ Čechová, M.: Čeština – řeč a jazyk. Praha, ISV 2000, s. 38

8 Téma výpovědi

Předchozí kapitoly podaly výklad faktorů aktuálního větného členění, které působí v každém jazyce. Jazyky jsou však na tyto faktory různě citlivé. Lineární, kontextový a sémantický faktor tedy určují, jak budou jednotlivé složky výpovědi informačně zatíženy. Jestliže bylo řečeno, že jazyky prokazují na tyto faktory různou citlivost, znamená to, že každý z nich nemusí v daném jazyce působit ve stejné míře. Pokud by se tedy jeden z faktorů v jazyce „projevoval“ v menší míře, další z faktorů své působení vykompenzuje. Toto vzájemné působení a ovlivňování hraje v teorii aktuálního větného členění významnou roli z toho důvodu, že tímto způsobem je recipient schopen odlišit složky výpovědi nejméně informačně zatížené od složek nejvíce zatížených, neboli rozpoznat téma a réma výpovědi. Z důvodu rozdílného působení již popsanych faktorů v češtině a angličtině se téma a réma výpovědi nemusí vždy v obou jazycích v umístění shodovat. Věnujme se v této kapitole nejprve tématu.

Téma je v oblasti funkční větné perspektivy velmi častým pojmem. Nejčastěji se pro zjednodušení tímto termínem pojmenovává kterákoli tématická složka v pluripartitním členění. Zajímavou otázkou zabývající se tématem se zabývá Lambrecht. Ten tvrdí, že mezi jazyky se nachází silná tendence umisťovat témata výpovědi do iniciální pozice. Tuto tendenci je možné najít již v 18. století, kdy byla vydána publikace pod názvem *Discours sur l'universalité de la langue française*, ve které je francouzské řazení větných členů podle vzorce SVO považováno za ideální slovosled, protože je chápán jako přímé vyjádření logického myšlení. Tato debata o umístění tématu ve výpovědi byla dále vedena jazykovědci Pražského lingvistického kroužku, kteří pro téma iniciální pozici vyzdvihovali. Důvod, proč existuje vzájemný vztah mezi podmětem a tématem, může být následující. Podle Lambrechta se u uživatelů jazyka projevuje silná tendence interpretovat kontextově nezapojené výpovědi jako výpovědi s tématickou složkou na začátku. Pokud bychom tedy chtěli hovořit o tématu jako o složce v iniciální pozici výpovědi, mohli bychom hovořit pouze v rámci jazyků s tzv. *volným slovosledem*, kterými je např. čeština nebo ruština, ve kterých jsou složky řazeny od nejméně informačně zatížených po nejvíce zatížené. V angličtině však, jak již bylo na začátku práce zmíněno, není pro tématickou složku pravidlem se v iniciální pozici vyskytovat.

Kvůli tomuto „*topic-first principle*“⁶⁸ byly jazykovědci vedeny různé diskuse. Jedním z důvodů těchto diskusí by podle Lambrechta mohl být také fakt, že existují tzv. *VOS* nebo *VSO* jazyky, ve kterých první pozice ve výpovědi náleží právě slovesu, aniž by tato výpověď vykazovala subjektivní charakter. Dalším tvrzením proti může být podle Lambrechta také skutečnost, že se v angličtině vyskytují případy, kdy se v roli podmětu výpovědi objevuje v iniciální pozici prvek rématický, za nímž po tranzitu následují prvky tématické.

Pokud chceme složku výpovědi *tématizovat*, znamená to, že ji ve srovnání se složkou rématickou přidělíme z hlediska komunikačního záměru nižší stupeň výpovědní dynamičnosti. V češtině je při objektivním slovosledu z hlediska faktoru lineárního tématizujícím prostředkem začátek výpovědi, v souvislosti s faktorem kontextovým například užití zájmen (v angličtině členu neurčitého, i když toto pravidlo neplatí vždy). Co se týče faktoru sémantického, téma výpovědi zde tvoří složka, která je nositelkou dynamické sémantické funkce *Scény* nebo *Nositele vlastnosti*.

⁶⁸ Lambrecht, K.: Information structure and sentence form. Topic, focus, and mental representation of discourse referents. Cambridge, Cambridge University Press, s. 200

9 Réma výpovědi a jeho pozice

Jak již naznačila podkapitola 5.1, v češtině se objevuje silná tendence řadit složky výpovědi s největší informační zátěží z hlediska pisatele nebo mluvčího až na samý konec výpovědi. Réma tedy pisatel nebo mluvčí prezentuje jako něco, co považuje z hlediska bezprostředně relevantního kontextu za nejvíce informačně zatížené. Tato tendence je v literatuře označována termínem *end-focus principle* (koncové umístění rématu). Tento termín se však vztahuje na výpovědi objektivní, ve kterých není zahrnuta složka emoční. Tato složka výpovědi tedy největší měrou „posunuje“ obsah sdělení, lze ji považovat za vlastní cíl výpovědi. Pokud o rématu budeme hovořit ve spojitosti s kontextovým faktorem, jedná se obvykle o složku kontextově nezapojenou, z hlediska sémantického faktoru je rématem buď *Jev* nebo *Specifikace* (viz kapitola o sémantickém faktoru).

I v češtině se však vyskytují výjimky, které réma do finální pozice výpovědi nestaví, jak bychom většinou očekávali. Kromě případů, které spadají do subjektivního pořadu, o kterém bude řeč v kapitole 10, se v češtině setkáváme také se středovým postavením rématu. Nejčastěji se toto děje v případech, kdy je réma tvořeno přísudkovým slovesem. Normálně bychom toto sloveso v souladu s jeho funkcí v aktuálním členění větném umístili na samý konec výpovědi, tedy za složky tématické. Důkazem, že takovéto postavení lze v češtině opravdu najít, jsou následující výpovědi: *Ženy po třicítce si vybírají nenápadné, elegantní šaty, které jsou řešeny prakticky s splňují požadavky elegantní módy. Na měsíc květen jsme vám připravili tento model, který **splňuje** tyto požadavky.⁶⁹ Pro práci na zahrádce si pořídíme nepříliš těžké kolečko na pneumatikách. Po použití uložíme kolečko dnem vzhůru, abychom **šetřili** pneumatiku.⁷⁰*

Slovesa, která jsou v těchto případech vyznačena tučně, představují réma, které však zaujímá výše zmíněnou „nestandardní“ pozici. Uhlířová například tvrdí, že „*středová poloha rématu proniká do psaných projevů z projevů mluvených, v nichž je ovšem vždy signalizována intonací, a je projevem sbližování psaného a mluveného jazyka.*“⁷¹ Výše uvedené výpovědi je možno podle Uhlířové najít ve všech funkčních stylech.

⁶⁹ Uhlířová, L.: *Knížka o slovosledu*. Praha, Academia 1987, s. 62

⁷⁰ *Ibid.*, s. 62

⁷¹ *Ibid.*, s. 63

V angličtině, která svou gramatickou povahou často výše uvedený *end-focus principle* nerespektuje, se rématická složka může ve výpovědi vyskytovat kdekoli, takže pro rodilé mluvčí češtiny mohou být někdy tyto pozice těžko odhalitelné. V případech jako *A bike stands in front of the house*, *A beautiful flower was on the table* je rématické složce vyhrazena iniciální pozice. Jako důkaz, že je réma možno nalézt nejen v iniciální pozici, nýbrž kdekoli ve výpovědi, jsou např. větné konstrukce s *there*, ve kterých je rématický podmět z iniciální pozice odsunut. Jako příklad uveďme výpovědi typu *There was a man in the car and a child on the bus*. V českém překladu bychom rématické složky podle aktuálního větného členění opět umístili do pozice finální, tzn. *V autě byl muž a v autobuse dítě*.

Angličtina nicméně využívá větné struktury, ve kterých je réma řazeno až na samý konec výpovědi, a proto slovosled v těchto větných konstrukcích lineární rozložení relativních stupňů výpovědní dynamičnosti kopíruje. Tyto větné struktury však angličtina nevyužívá často, spíše jen okrajově. Záleží také na tom, o jaký styl se jedná. Mezi tyto zvláštní případy spadá například použití pasíva, zvláště pak pasíva s finálním *by-agentem*, jako např. ve větě *These amazing images of distant galaxies were obtained by the Hubble Space Telescope*.⁷² *And she remembered how Beryl had been stung on the leg by a huge red ant*.⁷³ V těchto případech by se tedy postavení rématické složky výpovědi shodovalo s postavením v českém překladu, tedy ve finální pozici výpovědi, tzn. *Tyto úžasné obrázky vzdálených galaxií jsme získali Hubbleovým vesmírným teleskopem. A vzpomněla si, jak Beryl kousnul do nohy velký červený mravenec*. Co se týče českého překladu, můžeme zde použít trpnou konstrukci překladu, v některých případech by tento překlad vyzněl v české výpovědi nezvykle. Ne každá pasívní konstrukce s koncovým *by-agentem* však nutně musí být prostředkem lineárního rozložení výpovědní dynamičnosti. U těchto konstrukcí musíme rozlišovat, zda je konatel životný či nikoli.⁷⁴

Další zajímavý typ, který lze v angličtině nalézt a který se řídí lineárním rozložením (umísťuje tedy rématickou složku do finální pozice) uvádí Smolka. Tyto konstrukce je možno podle Smolky nalézt hlavně v turistických průvodcích. Jako příklad uvádí *Over the*

⁷² Smolka, V.: Czech-English word order interference. In: Ježková, Š.: Learning together. Univerzita Pardubice 2004, s. 96

⁷³ Mansfield, K.: Bliss and other stories. Leipzig, Bernhard Tauchnitz 1930, s. 32

⁷⁴ V praktické části práce se pokusíme (budou-li přítomny) podobné příklady vyhledat.

*study is the sitting room, with a large angular window overlooking the courtyard, and over the bedroom wing is the kitchen and dining area.*⁷⁵

Dalším prostředkem, za jehož pomoci je angličtina schopna provést lineární řazení složek výpovědi, jsou podle Duškové i *sponové predikace* nebo *verbonominální predikace se sponovými slovesy s doplněním typu objektového*. Příkladem u prvně jmenované predikace uvádí výpovědi typu *that's where he lives, this is why she refused*.⁷⁶ Druhý typ predikace představuje příklad *I paid him a visit, She gave the floor a good scrubbing*.⁷⁷

Za prostředek aktuálního větného členění můžeme považovat také postavení určitého slovesa před podmínkem, tj. inverzi. V psaném jazyce je možno se s tímto jevem setkat hlavně v textech beletristických, kde se projevuje vedle prostředku aktuálního větného členění také jako „*prostředek souvislého vyprávění*.“⁷⁸ Zvláště rozšířené jsou případy inverze, kdy iniciální pozici výpovědi zaujímá složka adverbiální a sloveso je intranzitivní. Pro úplnost například uveďme *in the middle row sat a young man with fashionably long hair, On the other side of the stream lay open fields*.⁷⁹ Místní určení v iniciální pozici jsou složkami tématickými, v těchto případech se tedy projevuje tendence „kopírovat“ lineární rozložení stupňů výpovědní dynamičnosti. S intranzitivními slovesy (spolu se slovesem *be*), se nám nabízí možnost použití fakultativního *there*, jako např. *Inside the snow globe on my father's desk there was a penguin wearing a red-and-white-striped scarf*.⁸⁰

Chceme-li tedy nějakou složku výpovědi *rématicizovat*, znamená to, že ji chceme z hlediska našeho komunikačního záměru učinit nejvíce informačně zatíženou. K tomu jsou nás k dispozici různé prostředky. Pokud jde o faktor lineární je v češtině tímto prostředkem umístění finální. Z hlediska faktoru kontextového je možno použít tzv. *rématicizátory* (v češtině je to např. výraz *dokonce i, jen, především, právě*), v souvislosti se sémantickým faktorem je to buď dynamická sémantická funkce *Jev*, další *rématicizující* funkcí může být *Specifikace*, za nepřítomnosti *Specifikace* tuto funkci přebírá dynamická funkce *Vlastnost*.

⁷⁵ Smolka, V.: Czech-English word order interference. In: Ježková, Š.: Learning together. Univerzita Pardubice 2004, s. 96

⁷⁶ Dušková, L.: Současná mluvnice angličtiny na pozadí češtiny. Praha, Academia 1994, s. 536

⁷⁷ Ibid., s. 536

⁷⁸ Ibid., s. 540

⁷⁹ Ibid., s. 540

⁸⁰ Sebold, A.: The lovely bones. London, Picador 2009, s. 1

Otázkou zde zůstává, jak lze v angličtině pozici rématu rozpoznat. Nehledě na přítomnost určitého členu, o kterém jsme se zmiňovali v kapitole o kontextu, existují ještě další vodítka, která nám tuto identifikaci mohou usnadnit. Opomineme-li větné konstrukce, kterých angličtina využívá k umístění rématu do pozice finální a ve kterých je réma většinou dobře rozpoznatelné, není vždy v angličtině jednoduché tuto pozici určit. Při překladu do češtiny je však rématickou složku nutné identifikovat, abychom mohli v českém překladu výpovědi její jednotlivé složky patřičně seřadit. V angličtině mohou čeští studenti jako pomůcku při zjišťování aktuálního větného členění považovat členy. Substantivní fráze, před které se vyskytuje člen určitý, může však spadat (jak jsme si již uvedli) i do netématické sféry výpovědi. Dále je možno využít i delimitačních rysů (viz podkapitola 5.3). Při analýze psaného textu v angličtině je slovosled pro stanovení aktuálního větného členění jen velmi slabým prostředkem. Přesto zde můžeme podle Hajičové spatřovat různé pravidelnosti, které se pro rozbor výpovědi mohou stát užitečnými. První pravidelnost, o které Hajičová hovoří, je doplnění slovesa v pozici před slovesem. Lze tvrdit, že tato doplnění stojící před slovesem můžeme obvykle považovat za složky tématické. V tomto ohledu však Hajičová dodává, že původce děje, který je nositelem delimitačního rysu specifikace, může být v této pozici složkou tématickou i rématickou. Původce jako složku tématickou můžeme určit tehdy, „*když je v daném kontextu možné beze změny obsahu věty užít i spojení **one of the** místo neurčitého členu.*“⁸¹ O příslovečných určeních času a místa Hajičová tvrdí, že v psaném jazyce mohou být „*alespoň zčásti posouzena na základě jejich lexikálního významu.*“⁸² Velmi zjednodušeně řečeno jsou místní a časové složky výpovědi, které vyjadřují konkrétní specifikaci (např. *on January 25th*), obvykle nositeli vyššího relativního stupně výpovědní dynamičnosti než složky vyjadřující menší specifikaci (*yesterday, last month, in Prague, there* atd.). Dále uvádí, že za složky rématické je možno považovat také místní určení, která jsou „*bohatě rozvitá.*“⁸³ Toto rozdělení nicméně nemůžeme považovat za pevně dané, při určování rématické složky výpovědi nám ale může posloužit jako orientace. K rozpoznání tématických a rématických složek v angličtině nám také mohou pomoci i výše uvedené rématizátory. V angličtině mohou být rématizátory např. *especially, even, in particular*.

⁸¹ Sgall P., Hajičová E., Buráňová E.: Aktuální členění věty v češtině. Praha, Academia 1980, s. 135

⁸² Ibid., s. 136

⁸³ Ibid., s. 137

10 Subjektivní pořad v češtině a angličtině

10.1 Subjektivní pořad v češtině

V češtině i angličtině je „slovosled prostředkem vyjadřování emotivního (citově zabarveného) a emfatického. Jak v angličtině, tak v češtině je emotivní a emfatický slovosled příznakový, avšak jeho příznakovost je odlišné povahy.“⁸⁴

Jak již bylo v této práci naznačeno, existují v obou jazycích dva typy slovosledů, které se řídí podle postoje pisatele nebo mluvčího. Těmito slovosledy jsou slovosled (pořad) objektivní a subjektivní. Chceme-li v češtině vyjádřit neemociální, objektivní výpověď, řadíme její složky za sebou podle relativních stupňů výpovědní dynamičnosti. Český rodilý mluvčí má tendenci začínat větu tématem a končit rématem a tímto způsobem „sledovat“ lineární průběh výpovědní dynamičnosti. Jestliže se však záměr pisatele nebo mluvčího změní, klade český mluvčí réma na začátek výpovědi a téma na její konec. Na otázku typu *Kdo přišel včera pozdě?* můžeme odpovědět objektivně *Pozdě přišel Jakub*, nebo důrazně *Jakub přišel pozdě*. Posledně jmenovaná odpověď obsahuje subjektivní pořad složek. Aby pisatel nebo mluvčí subjektivního pořadu užil, musí ho k tomu vést jeho individuální záměr, ve kterém si přeje réma výpovědi emocionálně zdůraznit. Subjektivní pořad je většinou „kontextově a situačně motivován“,⁸⁵ proto využívá ve slovosledu různých inverzí. Hojně je užíván v uměleckém stylu. Ve stylových oblastech jiné povahy než umělecké se lze s tímto typem slovosledu také setkat, v těchto případech jej však nedoprovází složka emocionální, jde zde spíše o zdůraznění. Uveďme si příklad typu „*Kdybyste vzali do rukou některou učebnici vývojové psychologie, zjistili byste, že její obsah je rozložen značně nerovnoměrně. Víc než dvě třetiny bývají věnovány dětství a dospívání. Zejména důř je protěžována.*“⁸⁶ Subjektivního pořadu je často využíváno také v publicistice, kde se vyskytuje v počáteční pozici krátkých zpráv. Zde se subjektivní slovosled podle Uhlířové stává pravidlem, nemá však co do činění se složkou emotivní. Jako příklad uveďme *Do prodejny klenotů se vloupal neznámý pachatel včera v noci na Žižkově. Téměř čtyřicet amatérských divadelních souborů s více než tisícem členů působí*

⁸⁴ Dušková, L.: Současná mluvnice angličtiny na pozadí češtiny. Praha, Academia 1994, s. 519

⁸⁵ Uhlířová, L.: Knížka o slovosledu. Praha, Academia 1987, s. 136

⁸⁶ Ibid., s. 137

*v našem hlavním městě.*⁸⁷ Tučně vyznačené složky výpovědi představují réma výpovědi. Zopakujme si zde, co bylo již bylo řečeno, tedy že v češtině je subjektivní slovosled charakterizován odklonem od aktuálního větného členění a rozložení relativních stupňů výpovědní dynamičnosti. Podívejme se, jak se subjektivní pořad projevuje v angličtině.

⁸⁷ Uhlířová, L.: Knížka o slovosledu. Praha, Academia 1987, s. 138

10.2 Subjektivní pořad v angličtině

Angličtina není ve srovnání s češtinou schopna k dosažení subjektivního pořadu tak lehce s tématickými a rématickými složkami výpovědi pohybovat, jelikož se řídí pravidlem gramatickým. Pokud si rodilý mluvčí angličtiny podle svého záměru přeje kteroukoli složku výpovědi vytknout, jsou mu k dispozici v mluvené řeči intonace a kontrastní přízvuk. Jelikož se tato diplomová práce zabývá primárně jazykem psaným, nebude se těmito prostředky podrobněji zabývat.

Co je pro angličtinu z hlediska vyjádření subjektivního slovosledu typické, jsou speciální syntaktické konstrukce, které nazýváme *cleft sentences* a *pseudo cleft sentences*.

Tzv. *cleft-sentence* je vytýkáci konstrukce, která začíná tzv. prázdným zájmenem *it*, za kterým následuje sloveso *be*. Celá konstrukce tedy zní *it is/was...that*. Quirk tuto konstrukci definuje jako „*a special construction which gives both thematic and focal prominence to a particular element of the clause is the cleft sentence, so called because it divides a single clause into two separate sections, each with its own verb.*“⁸⁸ Tato konstrukce je tedy používána k vytčení složek rématických oproti složkám tématickým. V mluvené řeči je rématickou složku (jak již bylo uvedeno) možno vytknout intonací, tzn., že tyto konstrukce jsou přítomny hlavně v jazyce psaném, ale nejsou opomíjeny ani v jazyce mluveném. Touto vytýkáci vazbou lze kromě přísudku a jeho jmenné části vytknout jakýkoliv větný člen mimo přísudku a jmenné části přísudku. Z jedné výpovědi je tím pádem možné vytvořit více těchto konstrukcí, v nichž je vždy vytknuta jiná složka. Jako příklad si vypůjčím tuto větnou konstrukci z Duškové, která zní *It was Tom who (that) repaired Jane's typewriter at the office yesterday.*⁸⁹ V češtině tyto vazby nejsou příliš frekventované, k důraznému vytčení používá čeština přízvuk a slovosled.

Další větná struktura, kterou angličtina disponuje, je tzv. *pseudo cleft sentence*. Od předchozí *cleft sentence* se odlišuje tím, že jí lze vytknout mezi ostatními větnými členy i přísudek. Tato větná konstrukce se skládá ze dvou částí, např. *What Tom did at the office yesterday was repair the typewriter.*⁹⁰ Většinou a nejčastěji se tímto způsobem vytýká předmět, jako např. *what she needs is a new car*. *Pseudo cleft sentences* se od *cleft sentences* podle Duškové odlišují v rozložení relativních stupňů výpovědní dynamičnosti.

⁸⁸ Quirk, L.: A comprehensive grammar of the English language. London, Longman 1985, s. 951

⁸⁹ Dušková, L.: Současná mluvnice angličtiny na pozadí češtiny. Praha, Academia 1994, s. 537

⁹⁰ Dušková, L.: Současná mluvnice angličtiny na pozadí češtiny. Praha, Academia 1994, s. 538

Jelikož jsou tyto konstrukce v češtině jevem velmi řídkým, je třeba si při jejich překladu uvědomit, kde réma výpovědi leží a náležitě jej do překládané české výpovědi umístit. Tak například výpověď *It was Tom who broke the vase* by český rodilý mluvčí mohl přeložit jako *To Tom rozbil tu vázu* (v tomto případě tedy za pomoci zájmeny *to*). Někdy také můžeme použít vytýkáci opis, jako např. *Byl to Tom, kdo rozbil tu vázu*.

Kromě těchto syntaktických konstrukcí a intonace se rodilému mluvčímu angličtiny nabízí ještě další prostředek subjektivního pořadu, kterým je slovosled. Podle Duškové se se slovosledem jako prostředkem emocionální výpovědi nejčastěji setkáváme při prepozici předmětu. Tento preponovaný předmět, který bychom za normálních podmínek očekávali v postverbálním postavení, „zpravidla implikuje kontrast.“⁹¹ Tento kontrast je například vyjádřen ve větě *We need daylight and to that extent it is utilitarian, but moonlight we do not need.*⁹² S tímto stylistickým prostředkem se však setkáváme ne příliš často a hovoříme o něm v souvislosti s psaným jazykem (v mluveném jazyce se vyskytuje velmi zřídka). Krátký odstavec věnuje Dušková také dalšímu emotivnímu prostředku, jímž je *prepozice nutného doplnění slovesa*. Zde si uveďme jako příklad větu *Excellent food they serve here.*⁹³

Způsoby vyjádření subjektivního pořadu, kterými se po dlouhou dobu zabýval Mathesius, se v anglickém jazyce nazývají *fronting*. Quirk tento problém označuje také jako *marked theme*,⁹⁴ Firbas o něm hovoří jako o *topicalization*.⁹⁵ Jako příklad použijí věty, které uvádí Firbas: *Wilson his name is. An utter fool she made me feel. Really good meals they serve at that hotel. Most of these problems a computer could take in its stride.*⁹⁶

S použitím těchto výpovědí došel Firbas k zajímavému závěru. Porovnáním výpovědi *Really good meals they serve at that hotel* a *Most of these problems a computer could take in its stride* zjistil, že perspektiva prvně jmenované výpovědi směřuje k počátečním prvkům, které jsou nositeli nejvyšší výpovědní dynamičnosti (v tomto případě *really good meals*). Věta posledně jmenovaná má však perspektivu opačnou, tedy nejvyšší výpovědní dynamičnost nesou prvky finální. Po přeložení obou výpovědí do češtiny - *Skutečně dobrá*

⁹¹ Dušková, L.: Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny. Praha, Academia 1994, s. Ibid., s. 539

⁹² Ibid., s. 539

⁹³ Ibid., s. 539

⁹⁴ Quirk, R.: A comprehensive grammar of the English language. London, Longman 1985, s. 945

⁹⁵ Firbas, J.: Functional sentence perspective in written and spoken communication. Cambridge, Cambridge University Press 1992, s. 125

⁹⁶ Ibid., s. 125

jídla podávají v tom hotelu a S většinou problémů by si počítač hravě poradil - přišel Firbas s důležitým poznatkem. Zatímco řazení složek obou anglických výpovědí vykazuje subjektivní pořad (jedná se tedy o výpovědi emoční), v češtině je se subjektivním pořadem pouze výpověď prvně jmenovaná. Řazení složek druhé výpovědi je v češtině považováno za nepříznakový (objektivní). Důvodem této odlišnosti je fakt, že v první výpovědi je funkční větná perspektiva uspořádána ve směru réma→téma, kdežto ve výpovědi druhé jde o směr opačný. Český rodilý mluvčí se tudíž tímto pořadím řídí. Firbas z tohoto zkoumání vyvodil fakt, že „*an order that is regarded as unusual in one language need not appear so in another.*“⁹⁷ Tento *fronting effect* nemá tedy vždy v obou jazycích stejnou interpretaci.

⁹⁷ Firbas, J.: *Functional sentence perspective in written and spoken communication*. Cambridge, Cambridge University Press 1992, s. 125

11 Anglický beletristický text

(1) Dawn came sharp and chill with red clouds on a faint green sky and drops of water on every leaf and blade. (2) A breeze blew over the garden, dropping dew and dropping petals, shivered over the drenched paddocks, and was lost in the sombre bush. (3) In the sky some tiny stars floated for a moment and then they were gone. (4) They were dissolved like bubbles. (5) And plain to be heard in the early quiet was the sound of the creek in the paddock running over the brown stones, running in and out of the sandy hollows, hiding under clumps of dark berry bushes, spilling into a swamp of yellow water flowers and cresses. (6) And then at the first beam of sun the birds began. (7) A lovely king-fisher perched on the paddock fence preening his rich beauty. (8) “How louds the birds are“, said Linda in her dream. (9) She was walking with her father through a green paddock sprinkled with daisies. (10) Suddenly he bent down and parted the grasses and showed her a tiny ball of fluff just at her feet. (11) She made a cup of her hands and caught the tiny bird and stroked its head with her finger. (12) It was quite tame. (13) But a funny thing happened. (14) As she stroked it began to swell, it ruffled and pouched, it grew bigger and bigger and its round eyes seemed to smile knowingly at her. (15) Now her arms were hardly wide enough to hold it and she dropped it into her apron. (16) It had become a baby with a big naked head and a gaping bird-mouth. (17) Her father broke into a loud clattering laugh and she woke to see Burnell standing by the windows rattling the Venetian blind up to the very top. (18) He was enormously pleased. (19) Weather like this set a final seal on his bargain. (20) He felt that he had bought the lovely day. (21) He dashed off to his bath and Linda turned over and raised herself on one elbow to see the room by daylight. (22) All the furniture had found a place. (23) Even the photographs were on the mantelpiece and the medicine bottles on the shelf above the washstand. (24) Her clothes lay across a chair – her outdoor things, a purple cape and a round hat with a plume in it. (25) Looking at them she wished that she was going away from this house. (26) And she saw herself driving away from them all in a little buggy, driving away from everybody and not even waving. (27) Back came Stanley girt with a towel, glowing and slapping his thigh. (28) He pitched the wet towel on top of the head and cape, and standing firm in the exact centre of a square of sunlight he began to do his exercise. (29) Deep breathing, bending and squatting like a frog and shooting out his legs. (30) He was so delighted with his firm, obedient body that he hit

himself on the chest and gave a loud “Ah.” (31) But his amazing vigour seemed to set him worlds away from Linda. (32) She lay on the white tumbled bed and watched him as if from the clouds. (33) He stalked over to Linda waving his arms. (34) “You look like a big fat turkey,” she said. (35) “Fat. I like that,” said Stanley. (36) “I haven’t a square inch of fat on me.” (37) “It’s rock – it’s iron,” mocked she. (38) “You’d be surprised,” said Stanley, as though this were intensely interesting, “at the number of chaps at the club who have got a corporation.” (39) “Young chaps, you know – men of my age.” (40) He began parting his bushy ginger hair, his blue eyes fixed and round in the glass, his knees bent, because the dressing table was always a bit too low for him. (41) “Everything we left on the veranda last night is simply sopping this morning.” (42) “You should see poor dear mother wringing out the tables and the chairs.” (43) “However, there is no harm done.” (44) Linda did not rest again until the final slam of the front door told her that Stanley was really gone. (45) Later she heard her children playing in the garden. (46) Lottie’s stolid, compact little voice cried. (47) She was always getting lost or losing people only to find them again, to her great surprise, round the next tree or the next corner. (48) They had been turned out after breakfast and told not to come back to the house until they were called. (49) Isabel wheeled a neat pramload of prim dolls. (50) Lottie was allowed for a great treat to walk beside her holding the doll’s parasol over the face of the wax one. (51) Then she did not hear them any more. (52) What a glare there was in the room. (53) She hated blinds pulled up to the top at any time, but in the morning it was intolerable. (54) She turned over to the wall and idly, with one finger, she traced a poppy with a leaf and stem and a fat bursting bud on the wall-paper. (55) In the quiet, and under her tracing finger, the poppy seemed to come alive. (56) She could feel the sticky, silky petals, the stem, hairy like a gooseberry skin, the rough leaf and the tight glazed bud. (57) Things had a habit of coming alive like that. (58) Not only large substantial things like furniture, but curtains and the patterns of stuffs and the fringes of quilts and cushions. (59) How often she had seen the tassel fringe of her quilt change into a funny procession of dancers with priest attending. (60) For there were some tassels that did not dance at all but walked stately, bent forward as if praying or chanting. (61) How often the medical bottles had turned into a row of little men with brown top-hats and the washstand jug had a way of sitting in the basin like a fat bird in a round nest. (62) But the strangest part of this coming alive of things was what they did. (63) They listened, they seemed to swell out with other

mysterious important content, and when they were full she felt that they smiled. (64) But it was not for her, only, their sly secret smile. (65) They were members of a secret society and they smiled among themselves. (66) In the kitchen at a long deal table under the two windows old Mrs. Fairfield was washing the breakfast dishes. (67) The kitchen window looked out on to a big grass patch that led down to the vegetable garden and the rhubarb beds. (68) On one side the grass patch was bordered by the scullery and wash-house. (69) Over this whitewashed lean-to there grew a knotted vine. (70) She had noticed yesterday that a few tiny corkscrew tendrils had come right through some cracks in the scullery ceiling and all the windows of the lean-to had a thick fringe of ruffled green.

(Mansfield, K.: *Bliss and other stories*. Leipzig, Bernhard Tauchnitz 1930, s. 25-32)

12 Český beletristický text

(1) Nastalo štiplavé, studené svítání s rudými mraky na světlózelené obloze a s kapkami na kdejakém listě a stéble. (2) Zahradou pofukoval větřík, srážel rosu a shazoval okvětní lístky, zatetelil se nad namoklými pastvisky a zapadl v šerém houští. (3) Na obloze se na chvíli zatřpytily hvězdičky a pak zmizely. (4) Rozplynuly se jako bubliny. (5) V tom jitřním tichu bylo s pastviska slyšet zurčení potůčků, který plynul po hnědých kamenech, protékal písčnými jamkami, zanikal pod borůvčím a nakonec se vyléval do žlutavého rybníčku s blatouchy a řeřichami. (6) A tu jakmile zazářil první paprsek, spustili ptáci. (7) Na plotě pastviska se usadil krásný ledňáček a čechrál si svou nádheru. (8) „Jak ti ptáci rámusí“, říkala si ve spánku Linda. (9) Procházela se s otcem po zeleném palouku, posetém sedmikráskami. (10) Náhle se otec shýbl, rozhrnul traviny a ukázal jí zrovna u nohou ochmýřené klubičko. (11) Dala dlaně k sobě, uchopila ptáčka a prstem ho pohladila po hlavě. (12) Byl docela krotký. (13) A tu se stala směšná věc. (14) Jak jej hladila, začal se roztahovat a nadýmat, byl stále větší a větší a kulatýma očima se na ni významně usmíval. (15) Už jej ani roztaženými pažema neudržela a upustila ho do zástěry. (16) Proměnil se v robátka s velkou holou hlavou a zejícím zobákem. (17) Otec se hlučně rozchechtal, a tu procitla a uviděla u okna Burnella, jak s řinkotem vytahuje žaluzii až docela nahoru. (18) Byl náramně spokojen. (19) Takovéhle počasí dovršilo jeho koupi. (20) Měl trochu pocit, že si ten hezký den přikoupil. (21) Hrnul se do koupelny a Linda se otočila a opřela se o loket, aby si prohlédla pokoj ve dne. (22) Všechn nábytek už zapadl na své místo. (23) Dokonce i fotografie stály na římse nad krbem a na polici nad umyvadlem lahvičky s léky. (24) Šaty měla ležet přes židli – byly to její vycházkové šaty, fialová pelerina a kulatý klobouk s perem. (25) Když tak na ně hleděla, dostala také chuť odejít z toho domu. (26) Viděla se v duchu, jak od nich ode všech odjíždí v bryčce a nikomu nemává. (27) Už tu byl zpátky Stanley, opásaný ručníkem a všecek vydrhnutý, a plácal se po stehnech. (28) Mokrý ručník pohodil na klobouk a pelerinu, pak se postavil rovně doprostřed čtverce světla a cvičil. (29) Dýchání zhluboka, předklony, podřepy, unožování. (30) Měl ze svého pevného, poslušného těla takovou radost, že se uhodil do prsou a ulevil si hlučným „Ach“. (31) Ale tou svou úžasnou silou jako by se na míle vzdaloval Lindě. (32) Ležela na bílé zmuchlané posteli a pozorovala ho jako z oblaků. (33) Vrávorál k Lindě a mával při tom rukama. (34) „Vypadáš jako vykrmený krocan,“ řekla mu. (35) „Vykrmený. No tohle!“

řekl Stanley. (36) „Nemám na sobě ani špetku sádla.“ (37) „Jako kámen – jako železo,“ dobírala si ho. (38) „To bys koukala,“ vyprávěl Stanley, jakoby to bylo bůhvíjak zajímavé, „co je u nás v klubu korpulentních chlapů.“ (39) „Na mou duši, docela mladí chlapi – tak staří jako já.“ (40) Rozčesával si chundelaté zázvorové vlasy do pěšinky, modré vykulené oči upíral do zrcadla a kolena měl pokrčena, protože toaletní stůl byl pro něho vždycky drobet nízký. (41) „Všechno, co jsme včera nechali na verandě, dnes ráno přímo mokvá.“ (42) „Měli jste vidět chudáka maminku, jak ždímal stoly a židle.“ (43) „Ale jinak se nic nestalo.“ (44) Linda si nelehla, dokud z posledního bouchnutí dveří nepoznala, že Stanley už opravdu odjel. (45) Později zaslechla ze zahrady děti, jak si hrají. (46) Lotka křičela svým zarputilým, sytým hláskem. (47) Stále se zatoulávala nebo se jí druzí zatoulali a k svému úžasu je hned zase objevila za stromem nebo za rohem. (48) Po snídani je vystrčili ven a kázali jim, aby se nevracely domů, dokud je nezavolají. (49) Isabela vozila plný kočárek roztomilých vyšňořených panenek. (50) Lotce se dostalo toho vyznamenání, že směla jít vedle ní a držet nad obličejem voskové panenky panenčin slunečníček. (51) Potom je už Linda neslyšela.

(52) V pokoji je takové prudké světlo. (53) Je vždycky nerada, když jsou žaluzie vytaženy až nahoru, ale ráno je to teprve nesnesitelné. (54) Otočila se ke zdi a jedním prstem lenivě obkreslovala na tapetě mák s listem a stonkem a naditým praskajícím pupencem. (55) Jak jej tak sledovala prstem, mák jako by v tom tichu ožíval. (56) Cítila lepkavé, hebké okvětní lístky, stonek chlupatý jako srstka, drsný list a tuhý, lesklý pupen. (57) Věci jí takhle vždy ožívaly. (58) Nejen takové mohutné, masivní věci jako nábytek, nýbrž i záclony a vzorky na látce a třásně u prošíváných pokrývek a polštářů. (59) Kolikrát už viděla, jak se jí třapce na pokrývce proměňují v komický průvod tanečníků, doprovázených kněžími. (60) Některé třapce totiž vůbec netančily, nýbrž velebně si vykračovaly nachýleny dopředu, jako by se modlily nebo prozpěvovaly. (61) Kolikrát se jí už lahvičky s léky proměnily v řadu panáčků v hnědých cylindrech a džbán na umyvadle sedával v míse jako tlustý pták v kulatém hnízdě. (62) Na to ožívání věcí bylo nejpodivnější, co všechno dělaly. (63) Poslouchaly napjatě, až se nadýmaly jakýmsi záhadným důležitým vědomím, a když ho byly plny, cítila, jak se usmívají. (64) Ale jejich potutelný tajemný úsměv neplatil jen jí. (65) Patřily do tajné společnosti a usmívaly se mezi sebou.

(66) U dlouhého prkenného stolu pod oběma okny v kuchyni umývala stará paní Fairfieldová nádobí od snídaně. (67) Kuchyňské okno bylo obráceno na velký trávník,

který vedl k zelinářské zahradě a k reveňovým záhonům. (68) Po jedné straně přiléhal trávník k umyvárně a prádelně. (69) Po tom obilném přístavku rostla sukovitá réva. (70) Už včera si všimla, že se několik vřetenovitých úponků prodralo trhlinami ve stropě až do umyvárny a že všechna okna přístavku jsou lemována hustě nabíranou zelení.

(Mansfield, K.: Blaho a jiné povídky. Praha, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1958, s. 32-37)

13 Rozbor beletristických textů

Dříve, než přistoupíme k rozboru beletristických textů, vycházejme z předpokladu, že v česky psaných textech se rématická složka výpovědi při objektivním slovosledu ve většině případech vyskytuje na jejím konci. Čeština totiž disponuje mnoha možnostmi, jak složky výpovědi řadit za sebou podle vzrůstající dynamičnosti. Za výjimku zde můžeme v beletristických textech považovat dialogy. Subjektivní pořad se v psaných textech vyskytuje jen výjimečně. Pro anglicky psané texty však platí jiné pravidlo. Rématická složka se může v anglické výpovědi vyskytovat kdekoli. Tato tendence je u angličtiny poměrně častá a souvisí s gramatickým slovosledem. Pro úplnost ještě dodejme, že primárním textem byl u beletrie text anglický.

Začněme s rozбором první části výpovědi číslo (2), která zní: *A breeze blew over the garden*. Tato výpověď je typickým příkladem rozdílného řazení složek. Rématem této výpovědi je *a breeze/větrík*, jelikož je v anglickém textu jasně signalizován neurčitým členem a složku *the garden* lze v souvislosti s výpovědí číslo (1) považovat za kontextově zapojenou. Navíc je tato složka čtenáři známa již z předchozích kapitol. Tento příklad jasně ukazuje, že čeština se na poli slovosledu řídí aktuálním větným členěním, angličtina však gramatickým principem. Z toho důvodu klade na první místo podmět, který je však rématický. Pokud bychom chtěli hovořit o Firbasových škálách, v tomto případě by se jednalo o *škálu prezentační*. Přiřadíme-li složkám druhé části výpovědi číslo (2) na této škále dynamické sémantické funkce, o nichž jsme hovořili v teoretické části, dostaneme následující výsledek:

<i>Scéna</i>	<i>Objevení se či existence na scéně</i>	<i>Jev</i>
Zahradou	pofukoval	větrík.
over the garden.	blew	A breeze

Podobný typ výpovědi vykazuje výpověď číslo (7), ve které v obou textech k rozdílnému řazení složek také dochází. Této výpovědi by odpovídal stejný popis jako u výpovědi číslo (2). Pokud bychom složky výpovědi číslo (7) dali opět do souvislosti s prezentační škálou, dynamické sémantické funkce by byly následující:

<i>Scéna</i>	<i>Objevení se na scéně</i>	<i>Jev</i>
Na plotě pastvíska	se usadil	krásný ledňáček.
on the paddock fence.	perched	A lovely king-fisher

Určení místa se v češtině v obou případech vyskytuje kvůli nízkému stupni výpovědní dynamičnosti v iniciální pozici, v angličtině kvůli gramatickému pravidlu v pozici finální. Pořadí složek výpovědi v českém překladu tedy koresponduje s dynamickými sémantickými funkcemi, které se na prezentační škále vyskytují.

V teoretické části diplomové práce jsme také hovořili o *škále kombinované*. V tomto textu by této škále odpovídala výpověď číslo (66): *In the kitchen at a long deal table under the two windows old Mrs. Fairfield was washing the breakfast dishes.* Složky výpovědi *In the kitchen at a long deal table under the two windows* by zde přebíraly sémantickou funkci *Scény*, tím pádem bychom je určili jako složky tématické. *Old Mrs. Fairfield* v tomto případě zastupuje sémantickou funkci nazvanou *Jev*, která je však zároveň *Nositelem vlastnosti*. Další sémantická funkce, která se na této škále vyskytuje, je *Vlastnost* (zde se jedná o sloveso *umývala*), poslední funkcí je *Specifikace*, což v tomto případě představuje složka *nádobi od snídaně*. Jak již bylo řečeno v kapitole o sémantickém faktoru, funkci *Nositel vlastnosti* považujeme v souvislosti s aktuálním větným členěním za složku tématickou, *Vlastnost* za tranzit a *Specifikaci*, která nese nejvyšší stupeň výpovědní dynamičnosti, za složku rématickou. V této výpovědi se pozice rématu v češtině shoduje s aktuálním větným členěním, i réma v anglické výpovědi je umístěno na konci.

V podkapitole o kontextově nezávislém příslovečném určení jsme si řekli, že těmto příslovečným určením náleží dynamické sémantické funkce podle pozic ve výpovědi. U výpovědi číslo (3) má toto příslovečné určení místa tendenci chovat se jako *Scéna*, tedy jako složka s nízkým stupněm výpovědní dynamičnosti i přesto, že je umístěna v pozici iniciální. Rématem je v tomto případě složka *some tiny stars*, které aktuální větné členění v češtině ve výpovědi „rezervuje“ finální pozici.

Další výpovědi, které se bude diplomová práce věnovat, je výpověď číslo (10). V první části *Suddenly he bent down, parted the grasses/Náhle se otec shýbl, rozhrnul traviny* dochází jak v anglickém, tak českém textu ke stejnému řazení složek. Rématickými složkami jsou zde jednak sloveso *bent down/shýbl*, kterému v tomto případě „nekonkuruje“

žádná jiná složka, která by byla nositelem vyššího relativního stupně výpovědní dynamičnosti. Dalšími rématickými složkami jsou *the grasses/traviny*, které v tomto případě slovesu úspěšně konkurují a stávají se nositeli nejvyššího stupně výpovědní dynamičnosti. Ve třetí části výpovědi *and showed her a tiny ball of fluff just at her feet/a ukázal ji zrovna u nohou ochmýřené klubičko* je však řazení složek opět rozdílné. Angličtina se v tomto případě podřizuje pravidlu řazení větných členů, tzn. „vyhrazuje“ finální pozici příslovečnému určení. Rématem je zde *a tiny ball of fluff/ochmýřené klubičko*, které se v anglické výpovědi vyskytuje uprostřed, v české zaujímá opět pod vlivem aktuálního větného členění pozici koncovou. Nesprávným překladem by tedy bylo **a ukázal ji ochmýřené klubičko u jejích nohou*. Nicméně s těmito případy nesprávné interpretace je možno se mezi studenty setkat velmi často. Podobným příkladem, kdy se angličtina podřizuje pravidlu o řazení větných členů, jsou např. výpovědi číslo (13) a (36). V českém překladu se v těchto příkladech opět prosazuje tendence umístění rématické složky do finální pozice, v anglickém textu jsou složky výpovědi řazeny podle gramatického principu.

V první části výpovědi číslo (23) se v českém překladu setkáváme s neobvyklou pozicí rématu. Výrazy *dokonce i/even* jsou v tomto případě rématizátory. Téma výpovědi *na římse nad krbem*, které je v souvislosti s výpovědí předchozí kontextově závislé, je v tomto případě odsunuto do koncové pozice. V češtině tedy pozorujeme odklon od pořadí téma-réma, v angličtině však k žádné odchylce od slovosledu nedochází. Ve druhé části výše jmenované výpovědi je opět v české verzi koncová pozice „rezervována“ pro složku rématickou, tudíž se v tomto případě opět projevuje tendence řazení složek výpovědi ve pořadí téma-réma, zatímco ve verzi anglické tuto výpověď zakončuje podle gramatického principu adverbium. V této výpovědi se setkáváme s kontrastním rématem. Jestliže ve výpovědi předchozí se hovořilo o nábytku, v této výpovědi jsou *fotografie a lahvičky s léky* vytčeny jako kontrast.

Ve výpovědi číslo (25) našla tato práce chybnou interpretaci. V českém překladu spatřujeme chybné rozložení stupňů výpovědní dynamičnosti. Poněvadž je složka výpovědi *z toho domu* kontextově zapojena, nemůže se v češtině ve finálním postavení vyskytovat, jelikož svým stupněm výpovědní dynamičnosti nekonkuruje slovesu. Hlavním nositelem informační zátěže se stává sloveso, kterému by mělo náležet místo v pozici koncové. K mylné interpretaci došlo s největší pravděpodobností pod vlivem angličtiny,

kde se složka *from this house* podle pravidla o řazení větných členů v koncové pozici vyskytuje. Další nepřesné členění výpovědi lze spatřit v českém textu ve výpovědi číslo (31). Tato výpověď by měla znít *Ale tou svou úžasnou silou jako by se Lindě na míle vzdaloval*. Linda zde není rématem výpovědi, jelikož ji známe z výpovědi předchozí, proto tuto složku v češtině nemůžeme umístit na konec výpovědi. Pod vlivem angličtiny, kde se tato složka v koncové pozici vyskytuje, však k takovýmto případům někdy dochází.

Důkazem, že člen určitý v nemusí v angličtině signalizovat pouze složky tématické, je výpověď číslo (28). Složky *cape* a *hat* jsou čtenáři známé již z výpovědi předchozí, tudíž bychom je mohli považovat za tématické. V tomto případě jsou však rématem, poněvadž čtenáři zprostředkovávají informaci novou, at to místo, kam Stanley položil mokrý ručník. V češtině se tedy tyto složky správně vyskytují v koncovém umístění. V té samé výpovědi se v češtině setkáváme v iniciální pozici s předmětem, angličtina zde „podléhá“ gramatickému principu a do iniciální pozice staví podmět.

Podobným případem, kdy je příslovečné určení umístěno do koncové pozice výpovědi, zatímco v českém překladu se v této pozici nevyskytuje, je druhá část výpovědi číslo (50). Rématem obou výpovědí je *the doll's parasol/panenčin slunečníček*. Co se týče větných členů jsou tato rémata předmětem věty. V českém překladu se podle očekávání toto réma opět vyskytuje na konci výpovědi, v angličtině však předmětu náleží obvyklá pozice před příslovečným určením.

Poněvadž se jedná o beletristický text, jako prostředek aktuálního větného členění bychom zde mohli najít inverzi. V tomto textu se inverze vyskytuje ve dvou výpovědích, a to ve výpovědi číslo (27) a (69). První z nich obsahuje intranzitivní sloveso a na jejím počátku se vyskytuje příslovečné určení. Nositelem největší informační zátěže je v tomto případě *Stanley*, proto je v českém překladu tato složka výpovědi umístěna do pozice koncové. Ve druhé jmenované se setkáváme s fakultativním *there*, složce, která završuje komunikační záměr pisatele, je ve shodě s aktuálním větným členěním „vyhrazena“ koncová pozice. Inverzi vykazuje i výpověď číslo (8), kde se objevuje po verbu dicendi. Zde ale není prostředkem aktuálního větného členění.

U výpovědi číslo (70) můžeme opět z teoretické části použít rozdělení podle Hajičové na specifické a méně specifické místní a časové složky (kapitola 9). Jelikož příslovečné určení *yesterday* je nositelem specifikace malé, lze jej určit nehledě na jeho pozici jako složku tématickou. Nejvíce informačně zatížené se u této výpovědi stává sloveso.

Mohli bychom se jistě věnovat rozborům dalších výpovědí, pro naše účely však tato práce považujeme popsané výpovědi za postačující. Hlavním cílem bylo ukázat nejčastější rozdíly v řazení složek výpovědí v obou jazycích a jejich příčiny ve spojitosti s faktory aktuálního větného členění. Pokud bychom se zajímali o to, jaký počet anglických konstrukcí s lineárním rozložením připadá na celkový počet výpovědí, viděli bychom následující rozdíly⁹⁸ (viz tabulka).

	Počet	Výskyt v % (zaokrouhleno)
Anglické konstrukce v souladu s lineárním rozložením výpovědní dynamičnosti	39	64
Anglické konstrukce odlišné od lineárního rozložení výpovědní dynamičnosti	22	36

V ukázce anglického beletristického textu jsme nejprve u všech výpovědí určili rématickou složku a poté zjistili, jestli je této složce podle lineárního rozložení výpovědní dynamičnosti náleží koncová pozice. V tomto případě jsme našli více větných konstrukcí, které jsou s lineárním rozložením v souladu. Nezaobírali jsme se výpověďmi v přímé řeči. Z anglických konstrukcí, které angličtina využívá jako prostředek lineárního rozložení, jsme našli pouze dvě inverze.

⁹⁸ U beletristického textu nejsou brány v potaz přepisy přímé řeči.

14 Anglický publicistický text

(1) Protesting doctors, demonstrating teachers, a miners strike. (2) Such things are not news in Poland. (3) The strike by miners is just a single action and the government is not going to yield to miners' demands. (4) The core problem of the Polish mining industry lays elsewhere. (5) Mines in Poland badly needs restructuring, presumably at costs of billions of zloty and such money is simply not in the budget. (6) For such investments Poland would have to obtain a clearance by the European Commission. (7) Some voices in current debates about the matter have been even proposing to finance the needed restructuring of the mining industry from tax increases. (8) The only visible solution is obviously privatization of mines. (9) State employees' discontent is quite a different matter. (10) It has been dragging on for years and none of the preceding governments were able to improve their situation. (11) The health care sector and its financing need a reform urgently. (12) It is an old, long neglected problem. (13) But even this government has so far failed to come up with any clear ideas about this solution. (14) There are three vague drafts of new health care acts but the general shape of the would-be reforms is by no means clear. (15) Donald Tusk said in his speech in the Parliament that improving conditions in the health care system would be among the foremost priorities of his government. (16) One would expect that the Civic Platform Party can pull all draft sof the proper reform acts from their sleeves. (17) The desperate situation of Polish health care system has been a well-known problem for a long time. (18) Two years spent in opposition should have given the Civic Platform enough time to prepare their reform. (19) But the minister of Health Ewa Kopacz came out with information that if proper resources were found in the budget the state would be financing artificial insemination. (20) But she found no support for this among her colleagues or with her prime minister. (21) The issue of artificial insemination is more than delicate in predominantly Catholic Poland. (22) The row between Minister Kopacz and the prime minister seems to be obvious, although Tusk officially supported her. (23) In early elections on October 21, 2007, the Civic Platform Party defeated the Law and Justice Party by 9 percent. (24) The campaign was overwhelming, and voters came to the ballot boxes in force. (25) But as usual, pre-election promises were exceeding reality. (26) It is no surprise that Prime Minister Tusk was nicknamed "Harry Potter" by the opposition. (27) Indeed, to fulfill his promises he would need some magic. (28) Tusk was promising a network of motorways, health care and pension reforms, better public security,

lower taxes... (29) He promised Poland would catch up with the developed European countries in a short time. (30) But the government's approach hitherto has manifested something quite different. (31) In this respect the government is not different from its predecessors. (32) Its everlasting fight against the opposition is raising doubts that the Civic Platform was not duly prepared for its victory. (33) Step by step the party has taken over all centers of power. (34) The only one outside its reach being the office of President Lech Kaczynski. (35) Law and Justice officials are being presented as public enemy No.1 (36) Nevertheless, there is not much sense in continuing the fight against the former government. (37) The former Prime Minister Jaroslav Kaczynski and his Law and Justice Party play a powerful opposition, but the government has broad support and trust among citizens. (38) Besides, there are things for which it even deserves some gratitude in Poland. (39) In spite of all the scandals and suspicions accompanying the Law and Justice government, this party's coalition partners were shot of the political scene thanks to the Law and Justice. (40) Both these parties were casting a heavy shadow on Polish politics. (41) Because of their activities, Poland was looking like a primitive, backward country. (42) It is certainly too early to pronounce any definite judgement about the Civic Platform government. (43) Surely it cannot fulfill all its promises. (44) That much has been clear since the beginning. (45) But if the new administration does not start up the necessary reforms soon, it might happen that the trust it evoked among citizens would be wasted. (46) The Civic Platform Party's electoral victory was greeted with satisfaction both in Europe and Russia as an event signaling more openness from Poland. (47) The problem of energy security has not lost any of its urgency. (48) It concerns all of Central Europe, not only Poland. (49) Russia wants to build an oil pipeline, laid on the seabed in Baltic Sea. (50) This pipeline would lead directly to Germany, so as to avoid Belarus, Poland, Slovakia and the Czech Republic. (51) There is no doubt at all about this project being designed as a tool for exerting political pressure. (52) Prime Minister Tusk is keeping the position of his predecessor Kaczynski. (53) Tusk's recent visit to Germany was not very successful. (54) Chancellor Angela Merkel bore him out neither in the question of Russian pipeline nor in his protests against the building of the monument to exiled Germans. (55) In spite of all this, Polish media have been living in these days by something else. (56) It is "The Fear", a book by the historian Tomasz Gross published in Poland. (57) Gross emigrated to the U.S. after an anti-semitic campaign led by the Polish government in 1968.

(58) He disturbed public opinion in Poland some years ago by his book “The neighbours.”
(59) This book described the situation in the Polish town Jedwabne during World War II.
(60) In “The Fear” the author is working on a similar issue. (61) The book is about the tragic fortunes of Polish Jews immediately after World War II. (62) The book raised a storm of protests by historians and journalists. (63) And a strong disapproval from the Polish Catholic Church officials. (64) Gross based his story on testimonies of eyewitnesses. (65) He refers to information found in archives. (66) But Polish historians call him a liar. (67) Historian’s objections against the book undoubtedly have their validity. (68) The author really picked out only facts out of his sources that supported his thesis about the Polish ingrained anti-Semitism. (69) But the problem lays elsewhere. (70) These events have been put down more to wild manners of wartime.

(Šustrová, P.: Czech Business Weekly, 5, 2008, č. 3, s. 16-17)

15 Český publicistický text

(1) Protesty lékařů, demonstrace učitelů, hornická stávka. (2) To vše není v polské společnosti nic nového. (3) Například hornická stávka je jistě jednorázová záležitost a vláda jejím požadavkům nehodlá vyhovět. (4) Ale problém hornictví je jiný. (5) Doly v Polsku naléhavě potřebují restrukturalizaci, která ovšem bude vyžadovat milióny zlotých a stát je v rozpočtu prostě nemá. (6) Kromě toho taková investice vyžaduje souhlas Evropské komise. (7) V diskusi o hornictví se vyskytla i myšlenka na zvýšení daní, z nichž by se pak restrukturalizace hornictví financovala. (8) Jediným řešením je zřejmě privatizace. (9) Jiná věc je nespokojenost státních zaměstnanců. (10) Vleče se už dlouho a předchozí vlády jejich postavení nedokázaly zlepšit. (11) Zejména zdravotnictví a jeho financování naléhavě potřebují reformu. (12) Je to starý a zanedbaný problém. (13) Jenže vláda zatím nepřišla s jasnou představou, jak ho vyřešit. (14) Existují sice tři mlhavé náčrtý zákonů, ale vůbec není jasné, jak by vlastně reforma měla vypadat. (15) Donald Tusk v parlamentním projevu prohlásil, že náprava poměrů ve zdravotnictví bude jedním z absolutně prvořadých úkolů jeho vlády. (16) Člověk by očekával, že Občanská platforma vytáhne návrh příslušných reformních zákonů z rukávu. (17) Zoufalý stav polského zdravotnictví je zřejmý už dávno. (18) Za dva roky v opozici mohla strana reformu naplánovat. (19) Ministrině zdravotnictví Ewa Kopaczová přišla s informací, že najdou-li se v rozpočtu příslušné zdroje, mohl by stát financovat umělé oplodnění. (20) Neuspěla s ním však ani u svých ministerských kolegů, ani u premiéra. (21) Umělé oplodnění je v katolickém Polsku ožehavý problém. (22) Roztržka mezi ministryní zdravotnictví a premiérem je zřejmá, přestože Tusk svou ministryni navenek podpořil. (23) V předčasných volbách, které se konaly 21. října 2007, zvítězila Občanská platforma nad vládnoucí stranou Práva a spravedlnosti o devět procent. (24) Volební mobilizace byla mohutná a odpovídala jí i velká volební účast. (25) Předvolebních slibů ovšem bylo jako obvykle víc, než je možné splnit. (26) Nebylo divu, že si Donald Tusk vysloužil od opozice přívlastek „Harry Potter.“ (27) Opravdu by je mohl splnit jen zázrakem. (28) Tusk sliboval sít dálnic, reformu zdravotního a důchodového zajištění, zlepšení bezpečnosti, snižování daní. (29) Sliboval, že Polsko v krátké době dožene vyspělé evropské státy. (30) Dosavadní vládní kroky však svědčí o něčem trochu jiném. (31) V tomto ohledu se však příliš neliší od vlád předchozích. (32) Její soustavný boj s opozicí budí trochu dojem, že Občanská platforma vlastně na své vítězství nebyla připravena. (33) Postupně se chápe všech mocenských

center. (34) Jediné, na které nemá vliv, je prezident republiky Lech Kaczynski. (35) Představitelé Práva a spravedlnosti jsou pojmáni jako veřejný nepřítel číslo jedna. (36) Bojovat s předchozí vládou ovšem nemá mnoho smyslu. (37) Bývalý premiér Jaroslaw Kaczynski a strana Právo a spravedlnost představují sice silnou opozici, ale vláda má mezi obyvateli velkou důvěru a podporu. (38) Kromě toho má Polsko být straně Práva a spravedlnosti za co vděčné. (39) Přes všechny skandály a atmosféru stálého podezírání a soupeření, které vládu Práva a spravedlnosti provázelo, se této straně podařilo smést z politické scény dva koaliční partnery. (40) Obě tyto strany byly pro evropské partnery Polska vážným stínem. (41) Na polské politické scéně dodávaly zemi kvůli svým aktivitám před světem podobu primitivní a zaostale země. (42) Na skutečné posuzování vlády Občanské platformy je ještě brzy. (43) Je jisté, že všechno, co naslibovala, splnit nemůže. (44) To bylo jasné už od začátku. (45) Pokud však nezačne s reformami co nejdřív, může se jí podařit promrhat získanou občanskou důvěru. (46) Vítězství Občanské platformy uvítala Evropa i Rusko jako signál budoucí větší polské vstřícnosti k Rusku i k Evropě. (47) Problém energetické bezpečnosti nikterak neztrácí naléhavost. (48) Je to problém, který se netýká jen Polska, ale celé střední Evropy. (49) Rusko hodlá vybudovat na dně Baltského moře plynovod. (50) Tento plynovod by vedl přímo do Německa, takže by se při dopravě plynu do západní Evropy vyhnul Bělorusku, Polsku, Slovensku i České republice. (51) Vůbec není pochyb o tom, že tato stavba má být nástrojem politického tlaku. (52) A premiér Tusk v této věci zastává stejný postoj jako jeho předchůdce Kaczynski. (53) Ani při nedávné návštěvě Německa Donald Tusk příliš nepořídil. (54) Kancelérka Angela Merkelová mu nedala za pravdu ani v otázce chystaného plynovodu, ani v jeho protestech proti budování památníku vyhnancům. (55) Přesto všechno žijí polská média a společnost v těchto dnech něčím jiným. (56) Polsky totiž vyšla kniha historika Jana Tomasze Grosse Strach. (57) Gross emigroval z Polska po antisemitské kampani polské vlády v roce 1968. (58) Polsko rozbouřil před mnoha lety vydáním své knihy „Sousedé“. (59) Tato kniha líčila situaci za druhé světové války v městečku Jedwabne. (60) V knize „The Fear autor pracuje na podobném námětu. (61) Kniha líčí tragické osudy Židů bezprostředně po druhé světové válce. (62) Kniha vyvolala bouři protestů historiků i novinářů. (63) A nesouhlas představitelů polské církve. (64) Gross vychází pouze z výpovědí pamětníků. (65) Informacemi se odvolává na archívy. (66) Polští historici ho ale nazývají lhářem. (67) Námitky historiků proti knize jsou jistě oprávněné. (68) Autor skutečně vybírá z pramenů

jen fakta, která co se mu hodí pro tezi o zažraném antisemitismu. (69) Avšak problém tkví v něčem jiném. (70) Tyto události jsou připisovány spíše zdivočelým mravům poválečné doby.

(Šustrová, P.: Czech Business Weekly, 5, 2008, č. 3, s.16-17)

16 Rozbor publicistického textu

První výpověď, které bude práce věnovat pozornost, je druhá část výpovědi číslo (5). V této části se v anglické verzi na samém konci vyskytuje složka *in the budget*. Poněvadž jde o místní určení, není tato pozice nijak neobvyklá. Místní určení musíme chápat ve spojení s předchozím výrazem *miliony zlotých* jako kontextově zapojené, proto jej v českém překladu v koncové pozici nenajdeme. Hlavním záměrem pisatele bylo vyjádřit, že se tyto peníze v rozpočtu nevyskytují, rématem je tedy sloveso, které v české výpovědi zaujímá koncovou pozici, jelikož je nositelem nejvyššího stupně výpovědní dynamičnosti. Zajímavá je z hlediska potenciality výpověď číslo (9). Autor v této výpovědi považuje za rématickou složku *nespokojenost státních zaměstnanců*. Důvodem, proč hovoříme o potencialitě, může být kontext. Podíváme-li se na výpovědi, které číslu (9) předcházejí nebo za ní následují, vidíme, že v předchozí výpovědi se hovořilo o *privatizaci*. Ve výpovědi následující se však hovoří o *reformě a návrzích zákonů*. Proto by druhou potenciální možností mohl být překlad *Nespokojenost státních zaměstnanců je věcí jinou*. Zde bychom státní zaměstnance mohli určit jako složku kontextově zapojenou, o které jsme se dozvěděli z výpovědi číslo (1). Jelikož se v první výpovědi vyskytují takové výrazy jako *protesty, demonstrace, stávka*, je možné říci, že složka *nespokojenost státních zaměstnanců* je zde svým způsobem již kontextově zapojena, považujeme ji tedy za složku tématickou. Dodejme ještě, že primárním textem byl v tomto stylu text český.

Důkaz, že se angličtina „podřizuje“ svému relativně pevnému slovosledu, můžeme najít například ve výpovědi číslo (10). U této výpovědi je složka *their situation* předmětem, tudíž musí podle pevného pořadí anglických větných členů následovat za slovesem. Z hlediska kontextu se ale jedná o složku zapojenou, jelikož z výpovědi (9) lze pochopit, že se jedná o situaci neuspokojivou, kvůli které tyto nespokojenosti vznikají. Poněvadž je tento předmět kontextově zapojen, svým relativním stupněm výpovědní dynamičnosti „nekonkuruje“ slovesu, které se tím pádem stává složkou nejvíce informačně zatíženou. Podle aktuálního větného členění stojí v češtině v koncové pozici výpovědi sloveso, což v angličtině není možné. Tyto výpovědi jsou v obou jazycích funkčně ekvivalentní, odlišují se pouze v pozicích svých složek. K podobné situaci dochází i ve výpovědi (11), rozdílná je v tomto případě kontextová povaha předmětu. Předmět je u této výpovědi kontextově nezapojený, představuje tedy složku s nejvyšším relativním stupněm výpovědní

dynamičnosti, i když se v angličtině nevyskytuje v koncové pozici. Ta je naopak obsazena příslovečným určením způsobu.

Pod číslem (18) najdeme výpověď, kterou bychom mohli charakterizovat obdobným způsobem jako výpověď číslo (9). Ve finální pozici najdeme také předmět, který je kontextově zapojen, a proto nemůže sloveso ve výpovědní dynamičnosti převyšovat. Při překladu této výpovědi muselo být dodrženo pravidlo aktuálního větného členění bez ohledu na pozice složek výpovědi v angličtině.

Soustředíme se nyní na výpověď číslo (19). Její složka *proper resources* je zde složkou rématickou, současně ale také podmětem, který se vyskytuje před slovesem a určením místa. Určení místa *in the budget* je kontextově zapojené, poněvadž se již ve výpovědi číslo (5) vyskytlo. Při překladu této výpovědi bychom nositele nejvyššího stupně výpovědní dynamičnosti museli umístit v souladu s aktuálním větným členěním opět do pozice koncové, jak je tomu i v české verzi výpovědi.

Výpověď (21) ukazuje, že angličtina řadí místní určení podle pravidla o řazení větných členů bez ohledu na stupeň výpovědní dynamičnosti ve většině případů na konec výpovědi. Místní určení *in predominantly Catholic Poland* je nositelem nižšího stupně výpovědní dynamičnosti než složka předcházející. Tato místní určení se však v češtině v koncové pozici nevyskytuje.

Ve druhé části výpovědi (22) můžeme najít prostředek, který je podle Firbase signálem kontextové zapojenosti. V teoretické části jsme si v kapitole o kontextovém faktoru vyjmenovali čtyři druhy prostředků, jimiž může být kontextové zapojení signalizováno. Jedním z nich byla i zájmena. U této části výpovědi můžeme tento prostředek využít k tomu, abychom nositelem nejvyššího relativního stupně výpovědní dynamičnosti určili sloveso, v tomto případě *supported*, a podle stupnice výpovědní dynamičnosti jej v češtině umístili do pozice koncové. V angličtině však toto pořadí složek měnit nemůžeme, jelikož se z hlediska větného členu jedná o předmět, který opět vyžaduje svou pevnou pozici. Navíc zde můžeme najít také příslovečné určení způsobu, které, jak bylo uvedeno v kapitole o sémantice větných členů, vykazuje v pozici před slovesem nižší stupeň výpovědní dynamičnosti.

Další výpovědi, která v obou jazycích vykazuje rozdílné řazení složek, je výpověď (29). Jelikož složka *the developed European countries/vyspělé evropské země* je v tomto případě kontextově nezapojená, svým relativním stupněm výpovědi dynamičnosti úspěšně

převyšuje sloveso. Časové určení v této výpovědi můžeme podle Hajičové chápat jako méně specifické, řadíme jej tedy k tématické sféře výpovědi. V českém překladu tedy toto časové určení zaujímá pozici podle stupnice výpovědní dynamičnosti, v angličtině jej kvůli gramatickému pravidlu nalézáme v pozici finální.

Ve druhé části výpovědi číslo (37) se setkáváme s finálním postavením místního určení, které ale není rématické. Rématická je složka *broad support and trust/velkou důvěru a podporu*. Pokud bychom toto místní určení dali podle Hajičové do spojitosti s mírou specifikace, můžeme tvrdit, že jej lze považovat za méně specifické, tedy opět jako u výpovědi číslo (29) patří k tématické sféře výpovědi. V češtině jej tedy podle aktuálního větného členění ve finální pozici výpovědi nenajdeme.

U výpovědi číslo (32) bychom mohli podat stejné vysvětlení rozdílného řazení jako u výpovědi číslo (10) s tím rozdílem, že se zde vyskytuje v pozici před slovesem ještě příslovečné určení způsobu, sloveso nemá tedy v souvislosti se stupněm výpovědní dynamičnosti žádného „konkurenta.“ Vzorec pořadí větných členů, který angličtina musí často dodržovat, najdeme u čísla (40). Předmět je zde kontextově nezapojen, což čtenáři signalizuje neurčitý člen, musí však předcházet před kontextově zapojeným určením místa. Tato výpověď tedy jako další z mnoha potvrzuje povahu anglického slovosledu, která byla popsána v první kapitole. Pro doplnění se i v této výpovědi čeština řídí aktuálním členěním, rématickou složku s neurčitým členem bychom tedy při překladu museli opět umístit do koncové pozice. Podobně pevné pozice jednotlivých složek vykazuje první část výpovědi číslo (68). I na tomto místě je možno vypořádat pořadí, které je většinou pro angličtinu závazné, tedy podmět-sloveso-předmět-příslovečné určení.

Pokud bychom se nechtěli zajímat pouze o jednotlivé výpovědi, ale o text jako celek, mohli bychom se podobně jako u textu beletristického soustředit na frekvenci anglických konstrukcí, které jsou v souladu s lineárním rozložením výpovědní dynamičnosti a naopak. Následující tabulka uvádí výskyt těchto konstrukcí jak v číslech, tak v procentech.

	Počet	Výskyt v %
Anglické konstrukce v souladu s lineárním rozložením výpovědní dynamičnosti	42	60
Anglické konstrukce odlišné od lineárního rozložení výpovědní dynamičnosti	28	40

17 Anglický odborný text

(1) Spatial acoustics is a scientific discipline founded by Wallace Clement Sabine. (2) It takes advantage of modern means for measuring acoustic properties. (3) These means are also being utilised by the Research Centre for Music Acoustics of the Sound Studio at the Musical Faculty AMU in Prague. (4) This Research Centre has been working on project No.1M0531 since 2005. (5) The project studies the acoustics of musical premises and their influence on the tone of the musical sound. (6) Soning Praha a.s. has been involved in this research and this publication summarizes the results of the project as measured and prepared by this company's team. (7) The basic characteristic describing enclosed spaces in terms of room acoustics is reverberation time. (8) Nevertheless, the reverberation time does not come close to fully describing the acoustic quality of an enclosed space. (9) The optimum reverberation time for a particular genre is given in connection with spatial volume. (10) A number of other characteristics have been defined over the past decades. (11) Technical literature frequently states the optimum values of certain characteristics for various musical genres. (12) The figure below shows a chart for optimum reverberation time. (13) The chart is taken from Czech standard ČSN 73 0525. (14) It should be noted that all the recommendation above relate to halls or other spaces where music is produced. (15) Most of the characteristics are dependent on the auditorium occupation level. (16) All measurements were made in empty spaces. (17) In concert halls equipped with removable orchestra shells, measurements were made with the orchestra shell instead. (18) In opera halls, a decorative curtain was raised and the orchestra pit uncovered. (19) Acoustic characteristics were measured according to ČSN ISO 3382. (20) An exponentially tuned sinusoidal signal emitted into the space was used for measurement. (21) To increase the signal-noise ratio, the emitted signal was repeated periodically several times. (22) The measurement results were averaged. (23) An impulse response was calculated by software and stored for further processing. (24) All the characteristics provided in this publication were then evaluated by software. (25) The following figure shows a block diagram of the measuring system. (26) The source positions on the stage and in the orchestra pit were selected in all spaces according to the methodology described by T. Hidaka. (27) If the hall was not symmetrical, measurements were taken in the same way. (28) The source centre height was always 1.5 m above the floor. (29) The microphone was at the anticipated height of the ears of the audience in the auditorium. (30) The measuring head was always

directed towards the centre of the stage. (31) The systems of distribution of source and microphone positions in concert halls are shown in the following figures. (32) The general data of size and dimensions are provided for each of the spaces. (33) The volume of opera theatres was calculated from the auditorium. (34) The front part of the stage was calculated without the rig loft. (35) In other spaces the volume of the entire space is provided. (36) The stage length, width and height are provided only for informational purposes.

(37) The Rudolfinum was built in the Neo-Renaissance style. (38) The building has a rectangular plan and consists of two distinct parts. (39) The exterior of the building features rich sculptures and sculptural ornamentation. (40) Many of the exterior sculptures were made by the Czech sculptor Bohuslav Schnirch. (41) The interior decoration is rated as fairly poor from an artistic perspective. (42) Dvořák Hall is the main concert hall in the Rudolfinum. (43) It is one of the most important halls in the Czech Republic. (44) It has been traditionally considered as possessing extremely fine acoustics. (45) Before the reconstruction work of 1990-92 acoustic measurement were performed. (46) Dvořák Hall is home to the Czech Philharmonic. (47) It also serves as a venue for some of the most important concerts of the Prague Spring Music Festival. (48) The Hall is equipped with an outstanding organ facing the front wall of the stage.

(49) The Janáček Theatre was built in the Classicist style. (50) The loadbearing construction is made of a reinforced concrete skeleton filled with brick. (51) Stone, wood, steel and glass were used for the interior. (52) The walls are faced with granite, black syenite and limestone. (53) The wooden panelling is elm and walnut. (54) The social areas were brought together through harmonised colour schemes and are considered a significant architectural success. (55) The backstage area has a grandiose design. (56) The building is furnished with rehearsal rooms, a cloakroom and workshops. (57) The theatre hall accommodates 1055 people. (58) The seats are thickly upholstered. (59) The walls and ceiling are smooth and acoustically reflective. (60) A revolving stage mechanism is located on the axis of the main stage. (61) Theatre productions cover opera, operetta and ballet performances. (62) The theatre is also used for concerts by the Brno Philharmonic.

(63) The Spanish Hall is located in the northern wing of Prague Castle. (64) The remarkable dimension of the room were acquired during the renovation performed by Kilián Ignác Dienzenhofer. (65) The walls and ceilings are richly decorated with stucco. (66) The stuccos on the longer walls come from the times of Rudolf II. (67) The hall is

furnished with chairs of subtle upholstery. (68) It is used mainly for ceremonial purposes. (69) The hall serves as a venue for balls, classical music concerts and many other ceremonial events. (70) Presidential elections are also held in the Spanish Hall.

(Vondrášek M., Mikeš M., Fleischman R.: Acoustics of music spaces in the Czech Republic. Prague, Academy of performing arts 2008, s. 7-50)

18 Český odborný text

(1) Prostorová akustika je vědní disciplína, za jejíhož zakladatele je považován Wallace Clement Sabine. (2) Disponuje moderními prostředky pro měření akustických prostorů. (3) Tyto prostředky využívá též Výzkumné centrum hudební akustiky Zvukového studia Hudební fakulty AMU v Praze. (4) Toto centrum od roku 2005 řeší projekt čísl. 1M0531. (5) Náplní tohoto projektu je význam akustiky hudebních prostorů a jejího vlivu na barvu hudebního zvuku. (6) Spluřešitelem pro tuto oblast výzkumu je firma Soning Praha a.s. a předkládaná publikace shrnuje část výsledků řešení projektu, naměřených a zpracovaných kolektivem výzkumných pracovníků této firmy. (7) Základní charakteristikou, popisující vlastnosti uzavřených prostorů za hlediska prostorové akustiky, je doba dozvuku. (8) Avšak doba dozvuku ani zdaleka nepopisuje akustickou kvalitu uzavřeného prostoru beze zbytku. (9) Optimální doba dozvuku pro jednotlivé hudební žánry se udává v souvislosti na objemu prostoru. (10) Proto byla v uplynulých desetiletích definována řada dalších charakteristik. (11) V odborné literatuře se často uvádějí optimální hodnoty některých charakteristik pro různé hudební žánry. (12) Na obrázku níže je uveden diagram pro stanovení optimální doby dozvuku prostorů. (13) Diagram byl převzat z české normy 730525. (14) Je nutno upozornit na to, že veškerá výše uvedená doporučení se vztahují na sál ve stavu, za něhož se konají hudební produkce. (15) Většina výše uvedených charakteristik je závislá na míře zaplnění auditoria. (16) Všechna měření byla provedena v neobsazeném stavu. (17) U koncertních sálů, které jsou vybaveny demontovatelnou orchestrální mušlí, bylo měření prováděno ve stavu, kdy tato mušle byla nainstalována. (18) V případě operních sálů byla vytažena dekorativní opona a orchestrální mušle bylo odkryto. (19) Měření akustických charakteristik bylo prováděno dle ČSN ISO 3382 metodou integrované impulsové odezvy. (20) Jakožto měřicí signál byl použit exponenciálně přeladovaný sinusový signál. (21) Pro zvýšení odstupu signálu od šumu byl sinusový signál několikrát periodicky opakován. (22) Výsledky měření byly průměrovány. (23) Z každého sejmutého signálu byla softwarově vypočtena impulzová odezva a uložena pro následné zpracování. (24) Všechny charakteristiky uváděné v této publikaci byly poté softwarově vyhodnoceny. (25) Blokové schéma měřicího systému se nachází na následujícím obrázku. (26) Pozice zdroje na pódiu a v orchestrální mušli a pozice mikrofónu v auditoriu byly ve všech prostorech voleny dle metodiky popsané T. Hidakou. (27) V případě, že prostor byl nesymetrický, bylo měření prováděno obdobně v obou jeho

polovinách. (28) Výška středu zdroje nad podlahou byla vždy 1,5 m. (29) Poloha mikrofonu byla v předpokládané pozici uší posluchače sedícího v auditoriu. (30) Měřicí hlava byla vždy natočena čelem ke středu jeviště. (31) Systémy rozmístění poloh zdroje a mikrofonu v koncertních sálech jsou znázorněny na následujících obrázcích. (32) U každého z prostorů uvádíme základní údaje o jeho velikosti a rozměrových proporcích. (33) Objem byl v případě operních divadel vyčíslen jako objem prostoru hlediště. (34) Přední část jeviště byla vyčíslena bez prostoru provaziště. (35) U ostatních prostorů se jedná o objem celého prostoru. (36) Šířka, délka a výška jsou pouze orientační. (37) Budova Rudolfiny byla postavena v novorenesančním slohu. (38) Má obdélníkový půdorys a sestává ze dvou svěbytných částí. (39) Zvenčí je objekt bohatě zdoben sochami a plastikami. (40) Autorem největšího počtu soch v exteriéru je český sochař Bohuslav Schnirch. (41) Výzdoba interiéru se považuje z uměleckého hlediska za poměrně chudou. (42) Dvořákova síň je hlavním koncertním prostorem Rudolfiny. (43) Zároveň je jedním z nejvýznamnějších koncertních prostorů v České republice. (44) Tradičně je považován za sál s velmi dobrou akustikou. (45) Před rekonstrukcí v letech 1990 až 1992 byla provedena akustická měření. (46) Dvořákova síň je domovskou scénou České filharmonie. (47) Pravidelně se zde konají významné koncerty hudebního festivalu Pražské jaro. (48) Síň je vybavena vynikajícími varhanami, umístěnými při čelní stěně na pódiu. (49) Janáčkovovo divadlo bylo postaveno v klasicistním stylu. (50) Nosnou konstrukcí budovy je železobetonový skelet s výplňovým zdivem. (51) V interiéru byly použity zejména kámen, dřevo, ocel a sklo. (52) Obložení a dlažby jsou ze žuly, černého syenitu a vápence. (53) Dřevěné obklady jsou z jilmu a ořechu. (54) Společenské části tvoří jednolitý celek s vyladěnou střízlivou barevností a jsou považovány za architektonicky velmi zdařilé. (55) Zákulisí je řešeno velkoryse. (56) Budova je vybavena zkušebnami, šatnami, dílnami a sklady. (57) Sál divadla pojme 1055 diváků. (58) Křesla pro diváky mají silně čalouněné sedáky i opěradla. (59) Stěny a strop hlediště jsou převážně hladké a odrazivé. (60) V ose hlavního jeviště se nachází točna. (61) V divadle se konají operní, operetní a baletní představení. (62) Divadlo je též využíváno pro konání koncertů brněnské filharmonie. (63) Španělský sál se nachází v severním křídle Pražského hradu. (64) Své úctihodné rozměry získal při přestavbě Kiliánem Ignácem Dienzenhoferem. (65) Sál má bohatou štukovou výzdobu na stěnách i na stropě. (66) Štuky na delších stěnách jsou z doby Rudolfa II. (67) Sál je vybaven židlemi se subtilním čalouněním. (68) Využívá se zejména

pro reprezentační účely. (69) Konají se v něm plesy, koncerty vážné hudby a řada dalších slavnostních akcí. (70) Je také využíván při volbě prezidenta.

(Vondrášek M., Mikeš M., Fleischman R.: Akustika hudebních prostorů v České republice. Praha, Akademie múzických umění 2008, s. 7-50)

19 Rozbor odborného textu

Soustředíme-li se na odborný text, všimneme si, že se zde častěji než v textech předchozích objevuje pasívum a pasívní konstrukce s koncovým *by-agentem*. Již z teoretické části práce víme, že angličtina tento koncový *by-agent* užívá tehdy, chce-li dosáhnout lineárního rozložení relativních stupňů výpovědní dynamičnosti. V těchto případech je koncový *by-agent* nositelem nejvyššího stupně výpovědní dynamičnosti, tedy složkou rématickou. Výpovědi s koncovým *by-agentem* jsou v odborném textu např. číslo (1), (3), (40), (62), (64). Český překlad těchto výpovědí podle pravidla aktuálního větného členění umísťuje tyto složky do finální pozice. V teoretické části práce bylo uvedeno, že ne každý koncový *by-agent* je prostředkem dosažení lineárního rozložení relativních stupňů výpovědní dynamičnosti. Tento příklad jasně ilustruje výpověď číslo (24). Zde je motivací pasíva spíše neživotný konatel, proto za réma považujeme sloveso, které je v české verzi nositelem nejvyššího stupně výpovědní dynamičnosti. Věnujme ale spíše pozornost výpovědím s odlišným řazením složek, jako je např. druhá část výpovědi číslo (4). Rématem obou výpovědí je složka *project No. 1M0531/projekt číslo 1M0531*. Angličtina však za tuto rématickou složku řadí podle pravidla příslovečné určení času, které však do češtiny musíme umístit před réma. Jestliže bychom jej umístili do finální pozice, celkově by se změnil komunikační cíl výpovědi. Nezajímalo by nás tedy tento *projekt* sám o sobě, nýbrž bychom hlavní informační zátěž kladli na *rok 2005*. To, že réma výpovědi zde není určení časové, můžeme zdůvodnit podle Hajičové. Připomeňme si, že podle ní za tématické složky obvykle považujeme časová určení, která jsou méně specifická. Na tomto místě bychom tedy mohli toto pravidlo aplikovat.

Typickým příkladem toho, že se v angličtině při objektivním slovosledu může rématická složka výpovědi vyskytovat v iniciální pozici, je výpověď číslo (6). V češtině bychom však tuto pozici rématu očekávali v pořadí subjektivním. V tomto případě je podmět výpovědi rématem, což dokazuje, že se réma v angličtině na rozdíl od češtiny může vyskytovat v objektivním slovosledu v různých pozicích, dokonce i v pozici iniciální. V češtině opět podle aktuálního větného členění složka *firma Soning Praha a.s.* zabírá pozici koncovou. Dalším takovým případem rématického podmětu v angličtině jsou výpovědi číslo (10), (19), (20), (51), (60), (70), jejichž odlišné řazení složek bychom mohli popsat obdobným způsobem jako u výpovědi předchozí. U všech těchto výpovědí se prokazatelně potvrzuje

fakt, který byl uveden v teoretické části diplomové práce, tedy že v angličtině je slovosled především prostředek gramatický.

Odlišné řazení složek výpovědi je možné zaznamenat také v první části výpovědi číslo (18). Její složka *a decorative curtain/dekorativní opona* je zde neurčitým členem signalizována jako složka nová, kontextově nezapojená, tedy rématická. Z hlediska větného členu jde o podmět, který v angličtině podle gramatického pravidla musí předcházet slovesu, jak je tomu i v tomto případě. V češtině pak, jako v podobných případech, umístíme toto réma opět do koncové pozice. Ve druhé části této výpovědi se rématickou složkou stává sloveso, jelikož se v jeho blízkosti nevyskytuje žádná kontextově nezapojená složka, která by mu v souvislosti s relativním stupněm výpovědní dynamičnosti mohla konkurovat. *The orchestra pit/orchestřiště* je za pomoci členu určitého považováno za tématickou složku, protože se vztahuje k předchozímu kontextu, tj. k *operním sálům*.

Výpovědi číslo (21) vykazují stejné řazení složek. Na těchto výpovědích lze vidět, že pokud se zde neobjevuje žádný jiný „konkurent“, stává se nositelem nejvyššího relativního stupně opět sloveso, což je možné určit z jeho finální pozice. Naopak ve výpovědi (25) se nositelem vyššího relativního stupně výpovědní dynamičnosti stává kontextově nezapojený předmět, který završuje komunikační záměr pisatele, je tedy rématický.

Složky výpovědí číslo (37), (49) a (63) jsou umístěny ve stejných pozicích podle vzrůstajících stupňů výpovědní dynamičnosti. Důvod tohoto stejného umístění lze spatřovat v dynamických sémantických funkcích, které každá z těchto složek zastupuje. Pokud bychom si připomněli Firbasovu škálu *přisouzení vlastnosti*, každá složka by reprezentovala jednu ze tří následujících funkcí:

<i>Nositel vlastnosti</i>	<i>Vlastnost</i>	<i>Specifikace</i>
The Rudolfinum	was built	in the Neo-Renaissance style.
Budova Rudolfina	byla postavena	v novorenesančním stylu.
The Janáček Theatre	was built	in the Classicist style.
Janáčkovo divadlo	bylo postaveno	v klasicistním stylu.

<i>Nositel vlastnosti</i>	<i>Vlastnost</i>	<i>Specifikace</i>
The Spanish Hall	is located	in the northern wing of Prague Castle.
Španělský sál	se nachází	v severním křídle Pražského hradu.

V těchto případech tedy *škála přisouzení vlastnosti* řadí složky výpovědi podle pořadí dynamických sémantických funkcí, tedy podle vzrůstajících stupňů výpovědní dynamičnosti. V angličtině tedy všechny tyto tři výpovědi kladou složky ve stejném pořadí jako u výpovědi českých, tzn. dynamická sémantická funkce *Specifikace* se v obou jazycích nachází ve finální pozici v souladu s nejvyšším relativním stupněm.

Ve výpovědi (63) lze navíc ještě spatřovat soulad s názorem Hajičové o místním určení. Toto místní určení je v tomto případě bohatě rozvitě, tzn., že v této výpovědi je rozdělení místních a časových určení podle menší nebo větší specifikace při překladu nápomocno.

V české verzi výpovědi číslo (42) nachází diplomová práce chybné řazení složek výpovědi. U relativních stupňů výpovědní dynamičnosti v této výpovědi nedochází k jejich lineárnímu rozložení, které je pro češtinu typické. V tomto případě nejvíce zatíženou informační složku nacházíme v počáteční pozici, i když se jedná o pořad objektivní. Budova Rudolfiny je čtenáři známa již z výpovědi (37), tím pádem je kontextově zapojena. Správné znění výpovědi by tedy bylo: *Hlavním koncertním prostorem Rudolfiny je Dvořákova síň*. Na tomto místě je třeba uvést, že primárním odborným textem byl text český. V angličtině jsou složky této výpovědi řazeny stejným způsobem jako v češtině, v tomto případě se ale nejedná o chybu, nýbrž o standardní řazení větných členů, které podléhají gramatické stavbě jazyka.

Chybné rozložení relativních stupňů výpovědní dynamičnosti spatřuje tato práce u výpovědi číslo (65) českého textu. U této výpovědi dochází opět nesprávnému aktuálnímu větnému členění. Poněvadž se jedná o text odborný, pořad je v této výpovědi objektivní. Jako rématickou složku bychom zde s největší pravděpodobností určili *bohatou štukovou výzdobu*, jež se ale v české verzi nachází před místním určením. Místní určení v souvislosti s kontextem považujeme za zapojené, jelikož hovoříme o Španělském sále, ve kterém se stěny i strop nacházejí. Správně by tedy tato výpověď měla znít *Sál má na stěnách i na stropě bohatou štukovou výzdobu*. *Bohatá štuková výzdoba* je informace nová, kontextově nezapojená. V anglickém překladu se ale tato rématická složka v koncové pozici nachází.

Následující tabulka opět ukazuje rozdíl mezi anglickými konstrukcemi, podobně jako tomu bylo u stylů předchozích.

	Počet	Výskyt v % (zaokrouhleno)
Anglické konstrukce v souladu s lineárním rozložením výpovědní dynamičnosti	51	73
Anglické konstrukce odlišné od lineárního rozložení výpovědní dynamičnosti	19	27

Závěr

Problematika odlišnosti českého a anglického slovosledu je v této diplomové práci vázána především na teorii, která svým vznikem přinesla do této oblasti významné poznatky. Touto teorií je funkční větná perspektiva, v jejíž spojitosti se tato diplomová práce snaží porovnat řazení větných členů v češtině a angličtině. Práce se zaměřuje na texty psané. V souvislosti s funkční větnou perspektivou jsou zde popsány i faktory, za jejichž pomoci je možno odlišnosti vysledovat a které mohou být českým rodilým mluvčím při tvoření anglické věty nápomocny. Těmito faktory jsou linearita, kontext a sémantika, které je možno nalézt jak v češtině, tak v angličtině. Podkladem pro teorii funkční větné perspektivy byla použita dostupná literatura, předně však publikace Jana Firbase, který stál u jejího zrodu.

Český slovosled se od anglického odlišuje hlavně tím, že je označován za volný. Projevuje zde schopnost vytvářet velké množství obměn, a to díky systému koncovek, které indikují syntaktickou funkci větných členů bez ohledu na jejich pozici ve větě.

V angličtině se však toto volnost projevovat nemůže, jelikož tento jazyk nemá vyvinutou flexi, tudíž jednotlivé pozice větných členů jsou signály jejich syntaktických funkcí. Hlavní rozdíl v obou slovosledech je princip, kterým se porovnáváné jazyky řídí. Zatímco čeština se při určování pozic větných členů ve většině případů přidržuje funkční větné perspektivy, angličtina se kvůli své gramatické stavbě často musí podřídít principu gramatickému. V souvislosti s těmito rozdílnými principy však často při překladech vznikají hrubé chyby v interpretaci. Předložená práce vysvětluje pouze malou část otázek, které jsou spojeny s rozdílnými slovosledy v češtině a angličtině.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část, jelikož považuje za nutné se nejprve seznámit s teoretickými poznatky, které jsou dále v praktické části na jednotlivé příklady aplikovány. Při určování odlišností českého a anglického slovosledu byla v této diplomové práci na anglických textech a jejich paralelních českých překladech použita metoda komparace. Texty byly vybrány z oblasti beletrie, publicistiky a odborného stylu. V těchto textech byly vybrány jednotlivé věty tak, aby jejich prostřednictvím bylo možno pochopit hlavní rozdíl spočívající ve větném pořadí. Diplomová práce se snažila vyhledat anglické výpovědi, které byly v řazení svých složek odlišné od výpovědí českých. Tyto odlišnosti se podle teoretické části snažila zdůvodnit. V praktické části došla

tato práce k zajímavému závěru. V textech, které zde byly použity, vždy převažovaly anglické konstrukce, které byly v souladu s lineárním rozložením výpovědní dynamičnosti. Tím však nechceme popřít to, co bylo o lineárním rozložení výpovědní dynamičnosti řečeno v teoretické části práce. Na textech, které se skládaly pouze ze sedmdesáti výpovědí, nemůžeme dospět k zásadním závěrům. Největší rozdíl jsme zaznamenali v textu odborném, kde se velkou měrou vyskytovaly pasivní konstrukce s koncovým by-agentem.

Toto téma je nesmírně obsáhlé a složité, proto jsem se v jeho rámci omezila jen na nejdůležitější jevy, které jsou nutné k pochopení této problematiky. Tato diplomová práce nesmí být tedy chápána jako vyčerpávající přehled všech důvodů rozdílného řazení větných členů v češtině a angličtině. Měla by být chápána především jako studie, která se pokouší představit hlavní odlišnosti ve zmíněných slovosledech a která může sloužit jako podklad pro další studie. Může také posloužit k pedagogicko-didaktickým účelům při výuce českého nebo anglického jazyka.

Shrnutí

Mezi pořadím slov v české a anglické větě lze hlavní rozdíl spatřovat z komparativního hlediska v typu slovosledu. Zatímco český slovosled je označován za volný, ve kterém může český rodilý mluvčí provádět mnoho obměn z hlediska svého komunikačního cíle, v angličtině je variabilita slovosledu značně omezena. V angličtině je nutno se při řazení větných členů řídit především principem gramatickým. Tento princip je však ve většině případů důvodem, proč čeští mluvčí při překladu z angličtiny chybně formulují pořadí slov v české větě.

Tato diplomová práce vycházela při určování odlišností hlavně z teorie funkční větné perspektivy a jejích faktorů a zaměřovala se primárně na texty psané. Pro komparativní metodu byly použity tři typy textů. Jedná se o text beletristický, publicistický a odborný. Analýzy textů byly provedeny na vybraných příkladech, aby co nejlépe poukazovaly na danou problematiku a vystihovaly nejdůležitější rozdíly mezi slovosledy.

Summary

This diploma thesis explores the theory of functional sentence perspective and its main factors as a fundamental reason for different word orders in Czech and in English. While the Czech word order can be described as free, in which a Czech native speaker can make many varieties according to his/her communicative goal, this variability is strictly limited in English. When constructing a sentence in English, a native speaker has to rely on the grammatical principle. This principle is the main reason why Czech native speakers put the order of words in a Czech sentence differently. The diploma thesis mainly focuses on written texts. Three types of texts were used for the comparative method. These texts are fictional, journalistic and scientific. The texts were analysed in order to show and describe this problems of word ordering.

Seznam použité literatury

Adam, M.: A handbook of functional sentence perspective. Brno, Masarykova univerzita 2007

Čechová, Marie a kol.: Čeština – řeč a jazyk. Praha, ISV 2000

Dušková, Libuše a kol.: Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny. Praha, Academia 1994

Firbas, J.: Functional sentence perspective in written and spoken communication. Cambridge, Cambridge University Press 1992

Ježková, Š.: Learning together. Pardubice 2004

Lambrecht, K.: Information structure and sentence form. Topic, focus, and mental representation of discourse referents. Cambridge, Cambridge University Press 1994

Quirk, R.: A comprehensive grammar of the English language. London, Longmann 1985

Sgall, P., Hajičová E., Buráňová E.: Aktuální členění věty v češtině. Praha, Academia 1980

Uhlířová, L.: Knížka o slovosledu. Praha, Academia 1987

